

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

KULTÚRA — TÁRSADALOM • V. évfolyam 2014/2 • 18. szám • Ára: 450 Ft

GALÉRIA

BALLA JÓZSEF
BALOG ERNŐ
BÓNIS BÉLA
B. KOVÁCS KATALIN
KALLÓS EDE
KLIGL SÁNDOR
MÜLLER MIKSA
PÁSZTOR JÁNOS
PLOHN JÓZSEF
RUBLETZKY GÉZA

KLIGL SÁNDOR:
ESZMÉLET – JÓZSEF ATTILA
(BRONZ, MÉSZKŐ. HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, 2005)
FOTÓ: BÓNIS BÉLA

CÍMOLDAL:
PÁSZTOR JÁNOS:
I. VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰ
(BRONZ, MÉSZKŐ. HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, 1938.)
FOTÓ: BÓNIS BÉLA

VISSZATEKINTŐ ÉRTELMEZÉS JÓZSEF ATTILA SZOBRÁNÁL

A hódmezővásárhelyi József Attila-szoborkompozíció Kligl Sándor szobrászművész alkotása. Köztéri szoborként mi mindent bírt ki eddig ez a József Attila kultuszát képviselő alkotás? A 2005. október 2-án felavatott József Attila-szobor foglalkoztatta a közvéleményt. Visszatekinthetünk az egykori napihírrre. A *Délmagyarország* és a *Délvilág* című lapok 2005. december 14-i száma szoborrongálásról tudósított. Fehér kőporral satírozott, lámpatartó bronzcsövet hajlított és fehérmárvány könyveket fessegetett le az ismeretlen kéz. Azóta már majdnem egy évtized telt el. Az egykori szoborrongálás kapcsán, utólag milyen irodalmi hermeneutikai lehetőség bontakoztatható ki? József Attila vásárhelyi szobránál mit emelhet ki a visszatekintő értelmezés?

József Attila Vásárhelyen megjelent költeményei közül két olyan verset is ismerem, amely erre az esetre is válaszképes jelentést hordoz. A *Vásárhelyi Friss Újság*, 1930. december 7-i számában először megjelent *Tedd a kezed* című, rövid József Attila-vers a szoborrongálás után történő olvasatban engesztelő válaszokkal és felszólításokkal telítődhet. „Tedd a kezed / homlokomra, / mintha kezed / kezem volna. / Úgy őrizz, mint / ki gyilkolna, / mintha éltem / élted volna. / Úgy szeress, mint / ha jó volna, / mintha szívem / szíved volna.” A megtöretést követő jóvátétel a homlok érintésével szimbolikus cselekedetként is megvalósulhat? A valóság néha költői. Egyébként eredetileg ez egy szerelmes vers, de itt most a homlok érintésének a gesztusa a lényeges.

A Vásárhelyen megjelent versek közül lássuk a másikat is! „Derűs vagyok és hallgatag.” - írta József Attila abban a Vásárhelyen megjelent versében, amely az emberi méltóságot ért sérelmen való felülemelkedést is érzékelteti. A vers képzetköre a szobor látványához közelíthető. Ez a kétstrófás *Dal* című vers 1931. január 13-án, a *Vásárhelyi Friss Újságban* jelent meg, kissé balladás hangvételben: „Hopp, szél, fűdd szét e dalomat! / Nincs senki, akire rámondjam: / „Örömet lelte nyomoromban. / Felhő valék, már süt a nap. / Derűs vagyok és hallgatag.”

A vers is egy arcmás? A szavak beteljesületlen ígéretet? Az értelmezés nem más, mint a költővel együtt alkotó gondolatársítás? „...az ég fölött, mint lenn a fellegek, / egy cirógatás gazdátlan lebeg.” József Attila *Medáliák* című versciklusából ez a két sor a hiányt átélő, megértést váró, értékkereső emberre vonatkozik? József Attila *Eszmélet* című verse egy vásárhelyi újságban, a *Hétváros - Hétfői Újság* 1934. augusztus 27-i és szeptember 3-i számaiban is megjelent. A hosszú vers első felét már budapesti publikálása után tizenkét nappal a vásárhelyiek is olvashatták.

A Vásárhelyen megjelent József Attila-versek közül nem egy még ma is megszólít? József Attila 1929 és 1935 között több részletben hosszabb-rövidebb időszakokat töltött Vásárhelyen. A város őrzi és gondosan ápolja a költő emléket. „...lehetsz-e holt, Ha emlékemben képed még ragyog?” Byron kérdését idéztem és erre az élő emlékkapcsolatra mutattam rá. A *Költészet Napja* alkalmából 2005. április 11-én délelőtt *József Attila költészetének örökérvényűsége* címmel érdeklődő közönség előtt ünnepi emlékező beszédet mondtam a Németh László Városi Könyvtárban. József Attila *A paradicsom életté lesz* című, 1925-ben keletkezett versének értékeit az emberiség aranykorának és a gyermeki lét tisztaságának párhuzamba állításával emeltem ki. József Attila költészetének a nyugati irodalmi kánonba kerüléséről a városi televízió és újság számára adott interjúban szóltam. Említett előadásomban a Vásárhelyen írt vagy először itt megjelentetett József Attila-versekre is felhívtam a hallgatóság figyelmét. Az *Eszmélet* című hosszabb költemény darabjai 1933-ban és 1934-ben születtek, van köztük Vásárhelyen keletkezett is. *Medvetánc* című kötetének verseit József Attila vásárhelyi tartózkodása időszakában gépelte le és állította össze. A *Szappanosvíz* című vers vásárhelyi élmény szülte. A költővel kapcsolatot tartó egykori visszaemlékezők szerint a *Betlehemi királyok*, a *Regősének* és az *Esik* című verset, valamint a *Dörmögő* című költeményt is Vásárhelyen írta a költő.

A József Attila-szoborkompozíció alakjai szinte összenőttek azzal a hellyel, ahol állnak. Távoli vizek nyugtalan morajlása József Attila vásárhelyi szobránál? Évszázadokkal korábban, ezen a helyen még víz volt, kisebb tiszai hajók is jártak erre felé. A városfalon kívül már régóta állnak a házak, egymásba futnak a zajos utak. József Attila verseit a kertek és a parkok csöndje álmódja tovább. *A paradicsom életté lesz* című József Attila - versben olvassuk: „Különös zaj támadt a kertben, / Valami bántotta a kertet.” A vers olvasása után gondolhatunk a vásárhelyi József Attila-szoborra. A költemény befejezésének visszfénye József Attila szoborarcán a közös emberi gond és szenvedés futóárkát világítja meg. Az irodalomértelmezői tapasztalat mutatja, a versek hatástörténetéhez és befogadásához hozzátartozik még a mai eseményekkel való találkozás új jelentésképződése is.

Dr. Bogoly József Ágoston C.Sc.
irodalomtörténész

TARTALOM

BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON Visszatekintő értelmezés József Attila szobránál	3
MAKÓ IMRE Vásárhelyiek a "Nagy Háborúban"	4
SZENTI TIBOR Úton Emlékezés Galyasi Miklósról, a költőre: „Gyere bele!”	7
MEZEY LÁSZLÓ MIKLÓS Kúszás (II. rész)	11
CSERJÉS KATALIN Szeretett barátunk, dr. Spissák Lajos emlékére	13
HARANGHY GÉZA Fixus Augustus – Augustususi mozdulatlanságban –	13
BERNÁTSKY FERENC Plohn József	14
FÉNYESI TÓTH JÁNOS "Az ajtóban állok és zörgetek" Beszélgetés a Domonkos-rendi Dóra nővérrel	16
KÖSZEGFALVI FERENC Semper Idem	18
BLASKÓ JÁNOSNÉ A Székkutasi Emlékház	19
SIMON FERENC Pósa Lajos emlékezete – recenzió	20
PÓSA LAJOS Fodor Ágnes	21
DOMOKOS TAMÁS Euterpe árnyékában	22
SONKOLY TIBOR Balog Ernő grafikáiról	24
BÉRES DEZSÓ Profán kantáta	25
BALOG ERNŐ Megtermékenyült idő Túl önmagamon Érintés Sirok várában	26 26 26 26
BENÁK KATALIN Az idő vonzásában Interjú B. Kovács Katalin szobrásszal	27
BODÓ PÉTER A város legszebb épülete	30
GALÉRIA	
Pásztor János: <i>I. világháborús emlékmű</i> Fotó: Bónis Béla	1
Kligl Sándor: <i>Eszmélet – József Attila</i> Fotó: Bónis Béla	2
Plohn József: <i>Káposztasavanyítás</i>	15
Balog Ernő grafikái	24-25
B. Kovács Katalin alkotásai	28-29
Bankpalota – részletek – Balla – RUBLETZKY: <i>MERKÜR</i> ÉS RUBLETZKY: <i>TAKARÉKOSSÁG</i> CÍMŰ ALKOTÁSAI Fotó: Gaál Györgyi	31
A bankpalota Kallós Ede: <i>Kossuth Lajos szobrával</i> Fotó: Benák Katalin	32

WWW.VASARHELYILATOHATAR.HU

ALAPÍTVÁNYI TÁMOGATÓNK:

Czirbusz Piroska Emlékeire a

Hódmezővásárhelyi Művészetekért Közalapítvány

VÁSÁRHELYIEK A „NAGY HÁBORÚ”-BAN

46-OS BAKÁK A DOBERDÓN

A történelemben fekete napként vonult be 1914. június 28-a, amikor Gavrilo Princip szerb diák revolvergolyói kioltották az osztrák–magyar trónörökös, Ferenc Ferdinánd és felesége életét. A szarajevói merénylet Európa puszkaporos levegőjében szikraként szolgált egy világméretűvé szélesedő háború kitöréséhez.

Július 23-tól felgyorsultak az események, miután Szerbia részben visszautasította az Osztrák–Magyar Monarchia ultimátumát, és elrendelte a mozgósítást. Válaszul részleges, majd az Oroszországban elrendelt mozgósításra általános mozgósítást rendeltek el a Monarchiában, július 28-án azután hadat üzentünk Szerbiának. A vásárhelyi Nagyállomásra induló katonavonatokkal aznap 840 tartalékos honvéd és 2096 közös hadseregbeli tartalékos katona hagyta el a várost. Másnapra bevonultatták a katonailag kiképzett népfelkelőket is, Vásárhelyről mintegy 2500 főt. A mozgósítás napjaiban 62 önkéntes is hadba vonult a városból. A társadalom átmenetileg a háborús pszichózis alá került, a propaganda által igazságosnak beállított, könnyűnek ígérkező hadjáratról a néptömegek is helyzetük jobbúlását várták.

Augusztus 5-én, Németországot követve, hadat üzentünk Oroszországnak is. A falevelek lehullottak, és a leszerelő katonák helyett sebesültek, betegek tömege érkezett a harcterektől távol eső városunkban is berendezett hadikórházakba. Szeptemberben azután a katonailag ki nem képzett népfelkelőket is a békebeli sorozásnak megfelelő bemutató szemléhez rendelték. A háború elhúzóásával az elszenvedett nagyarányú veszteségek arra készítették az osztrák–magyar hadvezetést, hogy az egészségügyi követelmények állandó leszállításával újabb és újabb szemlének vesse alá a korábban alkalmatlannak minősített hadköteles korú férfiakat, némelyik évfolyamra hatszor-hétszer is sor került. A hadiállapot eseteire szóló népfelkelésnél 1915-ben az addigi 19–42 évről 18–50 éves korig tolták ki a hadkötelezettség korhatárát.

1916 végéig mintegy 13 500 férfit fogtak hadra Vásárhelyről, illetve rendeltek ki a hadiszolgáltatásokról szóló törvény alapján mint munkást, kocsist stb. A háború végéig ez a szám elérte, sőt meghaladta a 15 ezer főt.

A város összlakosságra kivetítve kapott katonaállítási arány magasan fölülte áll a volt Magyar Birodalom Ausztriát, Olaszországot és Oroszországot megelőző arányszámának, sőt túlhaladja az első helyet elfoglaló Németország katonaállítását is.

A korábbi történelemszemlélet lenyomatának tekinthető az a megállapítás, miszerint a kíméletlen behívásokkal a Viharsarok rebellis magatartását torolta meg a hatalom, és mintegy tudatosan küldte a halálba a számára veszélyes agrártömegeket. A háttérben valójában egymással szorosan összefüggő, katonai és gazdasági érdekek húzódtak meg. A hadat viselő állam a hadsereg kötelékébe utalta az asszonyi és gyermekmunkával, a nagyszámú, főként a keleti hadszíntéren ejtett „muszka” (1917 nyarán Vásárhelyen pl. 1560 főnyi) hadifogoly munkába állításával pótolható napszámok és földművesek képzetlen tömegeit, valamint a hadiszállításokhoz nem kötődő, az ipar háborús pangásával feleslegessé vált kisiparosokat és ipari munkásságot.

A Monarchia hadereje a dualista államszervezet folytán közös (K. u. K., vagyis cs. és kir. = császári és királyi) hadseregből és emellett magyar koronai országaiban megszervezett honvédségből, az osztrák tartományokban pedig az ennek megfelelő Landwehrből állt, melyek a háború idején kiegészültek népfelkelő, illetve Landsturm alakulatokkal.

A területi kiegészítési elv alapján a Vásárhelyről a bevonuló mintegy kétharmadát a szegedi 46. gyalogezred, valamint az ugyancsak szegedi 5. honvéd gyalogezred fogadta.

Vásárhelyi LÁTÓHATÁR V. évf. 18. szám 2014/2. — www.vasarhelyilatohatar.hu

Kiadja: HDK Hód-Biotech Kft. Felelős kiadó: Fuchsz Máté ügyvezető ● **Szerkesztőség:** 6800 Hódmezővásárhely, Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2. E-mail: benakk@gmail.com Telefon: 06 20 280 2529 ● **Főszerkesztő:** Benák Katalin. Szerkesztők: irodalom - Simon Ferenc, művészet - Hézső Ferenc, Bodó Péter, helytörténet: Borus Gábor. A szerkesztőség további munkatársai: Szentí Csilla levéltárvezető, Soós Csilla könyvtárvezető, fotótechnika - Gaál Györgyi. Nyelvi lektorok: dr. Radicsné dr. Ruzsa Ilona és Takátsyné Farkas Irén ● **Nyomda:** Norma Nyomda, Hódmezővásárhely, Rostás Pál nyomdavezető ● **Kapható:** LÍRA KÖNYVESBOLT, EMLÉKPONT, KÁLVIN ANTIKVIÁRIUM, NÉMETH LÁSZLÓ VÁROSI KÖNYVTÁR, VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR SZERKESZTŐSÉGE ● **Megrendelhető:** Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége 6800 Hódmezővásárhely, Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2. e-mailben benakk@gmail.com és személyesen. Fizetés módja: postán, személyesen és átutalással: Raiffeisen Bank Rt. 12067008-00149806-00100007 Előfizetői ára a 2014. évre belföldre: 1.500,- + 1300,- szállítási költség. ● HU ISSN 2061-8182 Ny.t. 163/0239/2/2010.

©Vásárhelyi Látóhatár. Minden jog fenntartva! Első közlésű, elektronikus formátumú, nyelvilag ellenőrzött kéziratot fogadunk, mely tartalmáért a szerző vállal felelősséget.

További információink és az *Adatvédelmi nyilatkozatunk* megtekinthető a www.vasarhelyilatohatar.hu portálunkon.

A másik legfontosabb fegyvernemhez, a lovassághoz legtöb-
ben a nagyszabeni 4. huszárezredhez és szegedi 3. honvéd huszár-
ezredhez vonultak be, kisebb számban pedig a szintén Vásárhelyi
területről is kiegészített soproni 3. és marburgi 16. huszárezred-
hez. Ez utóbbiak pótteste Aradon, illetve Debrecenben volt. Nem
kevesen szolgáltak tüzéralakulatoknál is, mintegy hatvanan pedig
a közös haditengerészet kötelékében Pólában, vagy különböző
csatahajókon, de volt, akit a léghajóosztályhoz hívtak be. Számo-
san műszaki, hadtáp stb. feladatokat ellátó csapa-
tok állományában vettek részt a háborúban.

A nem kis büszke-
séggel Vásárhelyi házi-
ezredének is tekintett
patinás nevű, Bosznia
1878-as okkupációjá-
ban már szereppel bíró
46. gyalogezredet még
békeállományon a szerb
határ biztosítására ren-
delték ki. A 2. hadsereg,
illetve a nagyváradi 17.
gyaloghadosztály kötelé-
kébe tartozó alakulatot az
orosz hadüzenettel észa-
kon is meginduló harcok-
kal az északi hadszíntérre
irányították át. Ótnapos
utazásuk, melynek során
Vásárhelyen is áthalad-
tak, még valóságos dia-
dalmenet volt, a magyar
állomásokon virágosóval
fogadták, étellel-itallal,
dohányneművel halmoz-
ták el a vígan nótázó ba-
kákat. A Kelet-Galíciában
és a Kárpátokban foly-
tatott súlyos harcai után
az ezred még bekapcsol-
ódott a gorlicei áttörést
követő üldözésbe, majd
Olaszország 1915. május
23-i hadüzenete nyomán
hadtestével átszállították
az újonnan nyílt arcvon-
alra. Az elkövetkező há-
borús években részt vett
mind a 12 isonziói csatá-
ban, és a Doberdó-fennsík

kötengerében, majd a néhány kilométerrel elmozdult arcvonalon,
a comeni fennsíkron sorra tartóztatta fel az elszánt olasz áttörési
kísérleteket. A caporettói áttörés révén a Piavéig nyomult előre,
majd kiemelt feladatot kapott az osztrák–magyar csapatok utolsó
hadműveletében, a hadtörténetírás írás szerint eleve kudarcra ítélt
piavei offenzívában. Súlyos veszteségek árán átkelt a folyón és
behatolt a szemben levő Montellón levő olasz állásokba. A Piave
keleti partjára visszarendelt ezred állásharcra rendezkedett be, és
egyike volt azon magyar csapatoknak, amelyek a háború végéig
tűzvonalon állottak.

A Salarol védelmi szakaszban október 31-ig rendre vissza-
verte a körletében indított olasz támadásokat, és csak felsőbb pa-
rancsra vonult vissza.

Az ezred kikülönített, békeidőben a Montenegro határán fek-
vő Avtovácon állomásozó III. zászlóaljja a szerb hadszíntér után

1915. májustól szintén az olasz harctéren küzdött, egészen az 1918.
október végi összeomlásig. A hegyi kiképzésben részesült csapat előbb
a Felső-Isonzó arcvonalon a tolmeini hídfő védelmét látta el, majd
Alanónál a Monte Tombán került állásba, ahol a Piave medencéjének
ellenőrzésére alkalmas Grappa-hegységért folytak a harcok.

Az előbb ugyancsak a Délvidékre irányított 23. honvéd gyaloghad-
osztályt, kötelékében a vásárhelyi katonák másik törzsalakulatának szá-
mító szegedi 5. honvéd gyalogezreddel, az orosz hadüzenetet követően

szintén a galíciai harc-
térre szállították. Szept-
temberben, miután a
lemergi csatában az
osztrák–magyar had-
sereg vereséget szen-
vedett az oroszoktól,
a honvéd hadosztály
Przemysl várába vonult
vissza. A cári csapatok
ostromgyűrűt vontak
a Magyarországra ve-
zető utak ellenőrzésé-
re szolgáló erődváros
köré. December 10-ig
a szegedi honvédek 11
kitörési kísérletet haj-
tottak végre.

Miután a vár fel-
mentésére irányuló
erőfeszítések sorra ku-
darcba fulladtak, a had-
vezetőség elrendelte,
hogy a vár fő ütőerejét
képező 23. hadosztály
törje át az ellenséges
gyűrűt. Megindult a
végkitörési kísérlet, a
sűrű havazásban magu-
kat már alig vonzólo
honvédek azonban
megállította a felké-
szült orosz tüzerő, és
a 8500 fős hadosztály-
nak egyharmada sem
tért vissza. A 22-én
átadott várban az oro-
szok közel 150 ezer
foglyot ejtettek, kiket
turkesztáni és szibériai
hadifogolytáborokba
szállítottak.

PÁSZTOR JÁNOS: FAHONVÉD
HÁRSFÁBÓL FARAGOTT SZOBOR A VÁROSHÁZÁN. 1918.

Az aggódó vásárhelyi családok 522 Przemyslben hadiszolgálatot
teljesített katona után érdeklődtek a tudakozó irodáknál.

Még 1915. februárban létrehozták az 51. honvéd gyaloghadosztályt,
mely utóbb a Przemysl elestével fogságba jutott 23. honvéd hadosztály
örökébe lépett, és innentől a szegedi honvédkerület pótlásait kapta.

A támadó feladatokra létrehozott (kombattáns) ezredek az orosz
harctér különböző, veszélyeztetett pontjain kaptak szerepet. 1916
elején részesei a besszarábiai (újévi) csatának: a raranče–toporoutzi
állásharcokban nagy áldozatok árán feltartóztatják az orosz tömegtá-
madásokat.

Miután augusztus 27-én Románia hadat üzent a Monarchiának és
betört Erdélybe, a hadosztály, különösen a támadásokban vezető 302.
gyalogezrede, fontos szerepet töltött be az osztrák–magyar és német
csapatok ellentámadásában, mely kiszorította a románokat Erdélyből,
és Bukaresten át a Szeret folyóig hatolt.

HONVÉD HUSZÁROK BUKOVINÁBAN

A keleten megtörtént békekötések után felszabaduló hadosztályt az olasz harctérre szállították, ezredei a Piave menti védőállásaikat az összeomlásig tartották.

A születési, illetve keresztelési helyéből adódóan Vásárhelyről is sok bevonulót fogadó békéscsabai cs. és kir. 101. gyalogezred 1914–15-ben az orosz fronton harcolt, majd átdobva az olasz frontra, 1916 tavaszán részt vett a Dél-Tirolból indított offenzívában. Annak elakadása után ismét az orosz fronton, a Tatarhágó környéki magaslatokon védekezett, majd részt vett a Kerenszkij-offenzíva feltartóztatásában és az ellentámadásban, végül 1918 áprilisában Czernowitzból a Piave mögé szállították. A csabai ezred Trebinjében állomásozó, kiküldött III. zászlóalja a szerb harctér után az olasz, majd ismét a szerb hadszíntéren, azt követően az észak-olaszországi hegyekben, utóbb pedig a volhiniai orosz fronton harcolt.

OROSZ – MAGYAR FRONTBARÁTKOZÁS

A KÉPEK FORRÁSA: MNL CSML HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI LEVÉLTÁRA.

Az összeomlás a Piave melletti állásában érte. Ott szinte teljesen megsemmisült, amikor felfogta az olaszok hatalmas erejű támadását.

Hasonlóan mozgalmas alkalmazást tudhattak magukénak a szegedi honvédkerület debreceni 3. és nagyváradai 4. honvéd gyalogezredei is. A temesvári 20. gyaloghadosztály kötelékében a kelet-galíciai harcokkal kezdve az orosz, majd az isonzoí csatákban az olasz fronton küzdöttek, 1916 őszétől ismét az orosz hadszíntéren tartózkodtak, majd 1917. szeptember közepétől újból az olasz fronton. A hadosztály a Monte San Gabriele-hegyet védelmezve állomástanak felét elvesztette.

A temesvári hadtest, így Vásárhely területéről is kiegészített lovassapatok közül a nagyszabedi 4. huszárezred a magyar ezredek közül álló cs. és kir. 1. lovashadosztály, míg a szegedi 3. honvéd huszárezred a debreceni 11. honvéd lovashadosztály hadrendjébe tartozott. 1914 augusztusában hadművelési távfelderítést végezve átlépték az orosz határt. Decemberben a 11. hadosztály néhány kötelékével, a szegedi ezred két századából összesen 70 huszárral részt vett a dicsőséges limanowai csatában, a limanowa–lapanóvi csatának nevezett nagyszabású támadó hadművelet utolsó szakaszában, amikor Krakkótól délre az osztrák–magyar hadsereg véres harcban megállította és visszavonulásra kényszerítette az oroszokat.

Az előbbi két lovashadosztály – részben már gyalog-sítva – 1915 őszén Lucktól északra védelemre rendezkedett be. 1916 júniusában, a Bruszilov-offenzíva megindulásakor még megakadályozták az oroszokat abban, hogy ismételt támadásaikkal Galuziánál áttörjék az állást, a többszörös túlerőben lévő ellenség második nagy támadása azonban felmorzsolta őket. Az orosz offenzíva két fő, a lucki és az oknai áttörési pontja közötti arcvonalszakaszon a 2. lovashadosztály, kötelékében az említett 3. és 16. huszárezreddel, feltartóztatta a gyalogos tömegtámadásokat, és visszaverte az orosz lovasság rohamait is. Mire július elején elrendelik a visszavonulását, 4000 főt kitevő létszáma a felére csökkent.

Július végén az orosz–román–erdélyi hármashatárra irányított 11. lovashadosztály sikeres védelmi harcot vívott az oroszokkal, majd a fokozott hévvel támadó románokkal is. A Magyarországon át szintén Erdélybe szállított 1. lovashadosztály részt vett a nagyszabedi csatában és Erdély megtisztításában az ellenségtől. A breszt-litovszki tárgyalások alapján létrejött fegyverszünettel felszabadult hadosztályokkal 1918-ban huszárjainkat is a Piavéhez vitték. A 4. huszárezred két századát a német követelésre a francia hadszíntérre szállított gyaloghadosztályokhoz osztották be, az egyik század augusztusban Metz és Verdun között arcvonalba is került.

Vásárhelyen, az említett okok miatt, a háború folyamán a hadköteles korban lévő férfilakosság közel teljes körű igénybevétele sor került. A szakmailag képzetlen katonák többnyire a legegyszerűbb fegyvernemhez, a harcoló csapatok gerincét képező gyalogsághoz kerültek, mely természeténél fogva a legnagyobb veszteségnyaddal bírt. Az innen bevonultatott mintegy 15 ezer férfi közül 2800 főnyi a hadban, vagy a háborúban szerzett betegségében elhalt áldozat személye vált ismertté: az országosan kimutatott veszteségnyadot meghaladóan közel minden ötödik vásárhelyi katona áldozatul esett a háborúnak. Most, száz év múltán elsősorban őrjük emlékezünk, azokra, kik tudatos kötelességvállalásból vagy csupán a parancsnak engedelmességgel, a hazájukért végső soron az életüket áldozták. Érdemüket ezért nem csökkenthetik a háború valódi mozgatórugói, és nem vonhat le belőle annak számunkra tragikus végkimenetele sem.

ÚTON

Emlékezés Galyasi Miklósr, a költőre: „Gyere bele!” Halálának 40. évfordulójára

A háború végén minden hírfogó és -közlő készüléket, valamint járművet elkoboztak a lakosságtól. Elvitték nagyapám kis csöves rádióját, de még fiának a kristálydetektoros készülékét is. Családunkban csak egy régi, felújításra szoruló férfikerékpár maradt, azt is begyűjtötték. Néhány hét múlva idős parasztok tanyájukról hazafelé jövet jelezték, hogy a várostól vagy tizenöt kilométerre az egész szállítmány összekeverve és darabokra törve egy kanális partján fekszik szétszórva, használhatatlanul.

Iskolás koromban Miklós bátyám sokat foglalkozott velem, és mindig hívott, menjünk ki a nagy folyóra. A városközponttól nyolc kilométerre volt. Először meghökkenem a tervén és megkérdeztem tőle:

— Nekünk még biciklink sincs. Honnan veszünk járművet?

— Hiszen ott van a törzsed alatt — válaszolta.

Nem egészen értettem, ezért tisztáztam:

— Miféle járgányra gondol?

— Amelynek felül van egy kis kipufogója, és bagzával működik, alatta pedig két nyurga végtag, amelyet felváltva, szorgalmasan egymás után előre rakva, készen áll alattunk a természetes jármű.

Az öreg jót mosolygott, én meg szégyelltem magam, de a szópárbajt nem hagytam abba.

— Csakhogy, Miklós bátyám már nem korombeli. Ráadásul a sok cigaretta, patkányméreg feketekávé, meg időnként a pálinka megtette hatását, és néhány lépés után már alig kap levegőt.

— Nem sietünk. Óránként négy kilométer nem sok, katonakoromban ennek a háromszorosát is megtettük, amikor menekülni kellett. Különb, ha elfáradunk, megállunk. Lesz elég látnivaló. Ha korán reggel indulunk, jó ha délre kiérünk.

Nagyot nyeltem. Unalmasabb túrát el sem tudtam képzelni, minthogy nyáridőben, rossz szandálban, a hegehupás makadám úton, egy öregemberrel kutyagoljak. Amikor otthon elmondtam a szándékomat, apám is unszolt, hogy menjek nyugodtan, nem bánom meg. Másnap, virradat után Miklós bátyámmal elindultunk, ki a városból, a nagy folyó irányába. A tarisznyámban volt két félbevágott karéj zsíros kenyér és egy bádögögre. Vízet nem kellett cipelni, útközben találunk kutat.

Kijutva a sík mezőre, először egy jókora kubikgödörhöz értünk. Mindjárt leültünk a szélére és Miklós bátyám mesélni kezdett:

— Amikor a múlt században a várost körükerítették a fenyegető árvíz ellen, a körgáthoz sok földet innen használtak föl. Aztán nézd csak amott, a túlparton, most is szorgos emberek vetik a vályogot. A főutcáját kivéve, Tarján szegény házait az itt készített vályogból építették, de került innen más városrészekbe is, ahol zsellér emberek éltek, márpedig ezekből bőven született. Kemény munka egész nap a sárban dolgozni, a tűző napon. Akik itt kaptak munkát, egyiknek sem készült belőle sarki háza. Boldogok lehetnek, ha annyi pénzt kaptak, hogy a telet átvészeljék, de tavasszal, a nyíló kikelet már újra itt találta őket, térdig fölgyúrt nadrágban, mezítláb a sarat dagasztották.

Az öreg közben elszívott néhány cigarettát, majd hangfogónak tenyerét jókora füléhez illesztette és így folytatta:

— Hallod, a vízyitűk és a szárcsa már költött. Az anyjuk hívja a kicsiket. Ne mozogj már annyit, figyelj itt a szegélynádas. Ott van, ni! Elöl a tojó, utána meg egy sereg fióka úszik. Most tanulnak élelmet gyűjteni és rejtőzködni.

Közben az avas nádban megszólalt a nádirigó és kiabált a bölömbika.

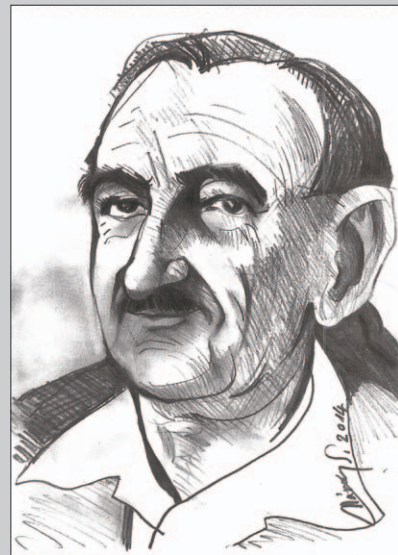
— Gyerek, hallod ezt a zenét? Ha tudnék kottát írni, új dal születne. Jó lenne látni, hogy a rigó fészében a saját kicsinyeit neveli-e, vagy a szülők egy kakukkfőökát etetnek szorgalmasan. A kakukk olyan madár, mint az az ember, aki más család fészébe pottyantja utódját, és nem ő neveli föl. A nehéz és felelősségteljes munkát másra hagyja, miközben ide-oda száll, és harsány hangját hallatja. Szeresd a madarakat, bármit is tesznek, mert nélkülük néma lenne a határ. Egy versemből idézek neked: „csak kalickában ne tarts madarat, fiam!” Ők a legnagyobb kincs, a szabadság hordozó dalnokai. No, de induljunk.

Nem sokat mentünk, amikor az öreg lassított, és a közeli erdőre mutatott.

— Kása Szabó ültette — magyarázkodott tovább. — Előnevét onnan kapta, hogy egész életében csak kását evett, hogy minden pénzén a vagyónát gyarapítsa. De okos volt, hogy fákat telepített. Ha majd felnövekednek, ez lesz ennek a poros mezővárosnak a tüdeje. A legtöbb paraszt nemcsak magának güzült, hanem a közösségének is takarékoskodott. Az egyik gazda iskolát építtetett, mások olvasókört adtak telket, a harmadik artézi kutat fúratott, hogy legyen a lakosságnak egészséges ivóvíze. Hallod-e, a parasztot tanuld meg tisztelni, mert neki köszönheted minden táplálékodat. Ha ő nem kelne föl minden hajnalban, nem innál tejet, és ha nem feküdne le késő este, nem ennél kenyeret.

Amint elhagytuk az erdősávot, kibontakozott előttünk a világ. Úgy éreztem, mintha két bogár mászna egy óriási félgömb alatt, amelyet különleges ízlésű festőművészek, óriási létrán a világ fölél kapaszkodva, a legkülönbözőbb színváltozatú és formájú felhőkkel díszítettek ki. Miklós bátyám követte pillantásomat, és fölfelé mutatva magyarázta, hogy a legmagasabban melyik a cirrusfelhő, tele finom jégkristályokkal, a bárány-, az átfutó nyári eső- vagy a tartós viharfelhő, és melyik az, amelyik most oszlik, avagy éppen gyülekezik. Szerencsére az egyre érdekesebbé váló kirándulást ez idő tájt nem zavarta semmi.

— Ilyen virágos kertet egyetlen kertész sem tud készíteni — oktatózott tovább. — A hóvirág után, mintha apró, fehér harangvirág lenne, fűrtökben nyílik a tözike, de arról már lekéstünk. Nézd, amott azt a pipacstáblát, itt pedig, a lassan sárgulni kezdő búzatábla szélén a szarkalábat, a margarétát, és ahol a fű zöldell, mindenütt sárgul a kikirics. Emlékezz Szinyei „Majális” című festményére. Mutattam már neked a kép reprodukcióját. Ha nemcsak ketten gyalogolnánk, egy öreg és egy gyerek, hanem mindketten fiatal emberek volnánk, és a barátnőink vennének körül, itt most letelepedhetnénk, és mi is majálisozhatnánk. Nekem erről már csak emlékeim vannak, te pedig ezután gyűjtd azokat.

GALYASI MIKLÓS

A portré Návay Sándor alkotása.

A SAS-ÉRBE VALÓ ÁTJUTÁSRA VÁRAKOZÓ GALYASI (SZENTI TIBOR FELVÉTELE)

Elérkeztünk egy magas, hosszan elnyúló földháthoz.

— No, itt keresgéljünk — adta ki az öreg a földadatot. — Gyere már beljebb. Ott, ahol a rétet lekaszálták, valamikor Boros Áron unitárius tanító tanyája állt. A háború előtt a szegedi régészprofesszor a gémeskút gödre mellett hétezer éves hatalmas, gabonataroló agyagedényeket talált. Ha bejössz a múzeumba, láthatsz belőlük néhányat. Föl tudod mérni, mit jelent ennyi esztendő? Nézd csak, a lábaid előtt van éppen egy töredék. Vedd föl, és vidd haza. Úgy nézz rá mindig, hogy ezeket ősszanyok formálták, és benne hagyták körmeik nyomát, attól vált a külseje ilyen csipkedetté. Gondolj bele, hogy ezen a területen a megtelepült első emberek már kenyérnek valót termeltek, és azóta mindenki, aki itt élt, a földművelésből tartotta el magát. Légy büszke erre a földre, amely ennyi nemzedéknek adott hazát. Most te és a kortársaid vagytok, akik továbbvihetitek és fejleszthetitek ezt az életet.

Megérkeztünk a tanyai iskolához. Előtte két csövön kis medencébe folyt a hideg, artézi víz. Elővettem kis bögrémet és többször te-leeresztettem, fenéig kiittam, de még mindig szomjúság kínozott. A gyomrom már megtelt, de valami változást éreztem odabent, a zsigerek mélyén. Körülöttem szomorú emberek vártak sorukra. Volt, aki kantával tovább vitte a vizet, mások levették kalapjukat és belemártották az itatóba, hogy fejüket hűvösen tartsa céljukig. Néhány parasztember kocsival jött. Leakasztotta a vödört és a megmaradt egyetlen lovát itatta. Csöndben beszélgettek és forgolódtak, hogy a szóváltásukat ne hallja más.

— Induljunk, fiam — mondta Miklós bátyám. — Még fele útján vagyunk és közeledik a dél.

— Hiszen itt olyan hűvös van, a nagy fák árnyékot vetnek, de valami vihar előtti csöndet érzek, pedig felhőtlenné vált az ég.

— Az embereknek nem is a természettel van bajuk, hanem a körülményeikkel. Az iskolát hamarosan bezárják. A gyerekeket beviszik a városba tanulni, és csak hétfégenként találkoznak szüleikkel. Most tudnák elsajátítani a munka szeretetét, de otthon hiányzik kezük minden tevékenysége a kenyérkeresethez. Évtizedek alatt nemzedékeket tanítottak itt, és hamarosan csak üres kőház vagy bagolyvár lesz a szellemi otthonuk. Itt van mindjárt az iskola mellett a Vata család tanyája. Mindenüket elvették, és hamarosan el is költöztetik őket. Nézz át az út túloldalára. Emberöltökön keresztül ott szépen ringatta a szél a beérot kalászokat. Most rekeszekben víz hullámzik, és a muhar között rizs nő, de nem találja helyét, mert nem erre a tájra való.

Közben újabb tanyához érkeztünk. Az öreg látta, hogy megtorpanok. Az udvaron ott állt a kocsi, tele öreg bútorral, amely már tűzre is alig lenne jó. Jönnek kifelé nagyanyám húga, és a férje az ütött-kopott istállóból kivezeti egyetlen tehenüket, majd hátul a saroglyához köti. Fölülnek és elindul a menet. Észrevesznek, majd percre megállnak.

— Hová mennek, hová mennek? — hallatszik egyszerre mind a négyünk szájából a kérdés?

— Mi odaát egy másik tanyába, amelyet körülvettek vízzel, és már átázva düledeznek — mondja Etus néném, férje pedig bólint. — Oda költöztetnek.

— Mi a nagy folyóhoz tartunk.

— Csak nehogy a víznek menjenek! — szólalt meg a férje.

— Akkor többet nem jövünk szilvát szedni, meg disznótorban együtt vacsorázni, vagy a cséplőmunkásoknak ebédet főzni? — kérdelem bánatosan.

Felelet nem érkezik. A ló elindul. A tehen visszanez és szomorún bög, húzatja magát, nem akar menni, mintha rossz végét érezné ennek az útnak. Etus néném integet, Miklós bátyám a könnyét törölgeti.

— Mi van itt? — állok mellette értetlenül. — Talán világvége?

— Az! — mondja, és indul a nagy folyó felé.

Az úton kétoldalt eperfák állnak. Az öreg nyel egy nagyot, majd tovább magyaráz:

— Ezeket az eperfákat valamikor réges-régen, talán még az uraság idejében telepítették. Leveleiken akkor selyemhernyót akartak tenyészteni és a gubóikból selymet nyerni. Közben az ipar másfelé haladt, és a vállalkozásból nem valósult meg semmi, de a fák maradtak. Hamarosan beérik a termésük. Majd, ha legközelebb jövünk, már láthatod, hány éhes ember szaggatja, mert más nem maradt nekik. Az akác sem őshonos nálunk, pedig minden tanya körül szép számmal ültettek. Kemény, erős a derekuk, jó szerszámfát neveltek belőlük, és kiváló tüzelő volt, amikor kihaltak. Most valamennyit kirángatják. Figyeld amott azt a fölszántott területet! Azon tavaly még tanya állt, és amikor erre jártunk, látták, hogy fiatalokkal járom utamat, és behívtak bennünket megvendégsélni. Nézd csak meg jól, mi maradt utánuk?

— Semmit sem látok.

— Dehogynem, hiszen nem vagy te vak! Szemléld meg azokat a feketeföldből kirajzolódó sárgásbarna négyszögeket. Ezeken vályogfalak álltak. Amikor szétverték és beszántották, megőrizték a nyomukat. Még évtizedek múlva is minden szántás után megláthatod, mert mutattam neked az út elején, hogy a kubikból kiszedett agyagból verik a vályogot, és ezt a sárgaföldet nem lehet eltüntetni.

Elérkeztünk az utolsó kanyarhoz, ahol az út a gát tetejéig kezdett emelkedni. A gatzengerből tetőzetét veszített romtanya megvakított, üres ablakszeme bámult az égre, mellette az enyhe szélben hintázó rossz vödör kolompolt az elszabadul ostorfa végén, ahogy a kútágas támasz nélkül ide-oda dülöngélt, akár a részeg ember.

— Ne menj oda! — kiáltotta Miklós bátyám. — Még rád dől, és hogyan számolok el veled az apádnak? Itt egy tanyai minden iparos lakott, aki megjavította a kocsit, megpatkolta a lovat, vagy ládát ácsolt az eladó lányok kelméinek. Gyönyörű lánya volt. Akadt olyan legény, aki csak azért jött ide valamit barkácsoltatni, hogy lássa, vagy feleségül kérje. Bevallom, visszafelé menet én is sokat üldögéltem az ereszk alatt. Az apja egy iszákoshoz adta egyetlen gyermekét feleségül, és tönkretette az életét. Ki tudja, mi történt velük, de innen elkerültek.

Fölértünk a gátra. Az öreg szótlanná vált. Nézte a vén füzetet, a susogó, hatalmas nyárfákat. A töltés belső oldalán ismét letelepedtünk. Miklós bátyám hasra fordult és mutogatni kezdett.

— Látod ezt a kicsi, fekete számárcincért? Valamelyik fa kérge alatt élt eddig, és most kiszabadulva fut a gát tetején, keresi a párját. Hallod ezt a gyönyörű zenét? Hány és hány tücsök húzza ciripelő nótáját! Minden élet szerelemre vágyik. Egyszer, majd ha nagyobb leszel, nálad is bekövetkezik ez az idő, és virágos nyelven dudorászol kedvesed fülébe. Figyeld meg, ott a töviskóróra egy huncut szitakötőpár szállt. Hátul férjura erősen fogja feleségét, míg tart a nász. Majd, ha elengedi, tapadós nyálkával zárja be a pározó rést, így lesz biztos, hogy több hím nem követi, és nője az ő utódjait hozza a világra, amelyekben tovább él. Nézd meg a gátvédelemre öszszerakott, ház alakú rözsekazlakat, hány kismadár szálldos ki-be a fészkéhez, a réseken. Kikelt fiókáikat most táplálják. Jövőre az új nemzedéktől lesz dalos a határ, ha ismét erre járunk.

Újra elindultunk, hogy utunk utolsó szakaszát megtegyük.

— Ne kóborolj el, maradj csendben mellettem — szólt az öreg. — Szent hely ez, ezrek nyugóhelye. Amikor a gátat építették, a mentett oldalon több kunhalom állt. A kubikosok hordani kezdték, és tele volt embercsontokkal. Ki tudja már, hogy a közép-, vagy talán az ókorban kiket mészárolt itt le a hatalmi vagy a nyereszkeskedési vágy. Az is lehet, hogy a hód-mezei csatában elesett kun és magyar vitézek maradványai kerültek a töltésbe, ezért adj nekik tiszteletet, és lépteid során hallgasd a csontok ropogását, miről vallanak neked.

Bent jártunk az ártérben. A közelben gulyás legeltette a teheneiket. Pásztorokutyák szaladtak elénk és nagy ugatással üdvözöltek. Jött egy legény is, talán harminc éves lehetett. Kopott szűrjét az elődjétől örökölte. Rosszul látták el, tarsolya üres volt, és egykedvűen fogadott. Nem sokat beszélt, de botját fölemelve eligazított, hogy merre menjünk, ahol az ár elvonulása után már járt utat lelünk.

A hajdan élt szép parasztlány, a körülöttünk virágzó rét, és ez az idejétmúlt férfi összevegyült bennem, majd róluk egy szép költemény jutott az eszembe, amelyet magamban, mint a felhők fölé szálló imát, elmondtam:

**SORKATONAKÉNT EGY LÖVEGET HÚZÓ ERŐGÉPET VEZET
1940-BEN**

Guillaume Apollinaire

Kikericsek (Les Colchiques)

Most mérget hajt a rét s virágzik késő őszi
Legelget a tehén
S lassan megmérgeződik
Kikericsek virítnak kékek és lilák
Álmos szemed olyan mint itt ez a virág
Mint szirmuk fodra kéklő s kék akár ez ősz itt
S szemedtől életem lassan megmérgeződik

Egy farka kisdíák a rétre fut s rivall
Lebernyegük röpi és zeng a harmonikadal
S letépik a virágot mely anya és leány is
És színe mint szemhéjadé s oly félve rebben máris
Mint rebben a virág, ha szélben térdepel
A csordás csendesen halk hangon énekel
Míg bög a sok tehén s elhagyja gözölögve
E halni készülő nagy rétet mindörökre

(Radnóti Miklós fordítása)

Szemben a kompnál, végre leértünk a nagy folyó medréhez. A kocsik régi forgalmát már leállították. Csak a révész bóbiskolt csónakjában a túlpárti házikó előtt utazóra várva. Amikor Miklós bátyám kifújta magát, mert láthatóan elfáradt, és a nyári verőfényben lihegett, végre elkiáltotta magát:

— Gyere bele!

Ez volt a megbeszélte jelzés. A víz vitte a hangot, és amikor néhányan összejöttünk, a révész átevezett értünk. Láttam, örömmel üdvözölték egymást. Amikor átértünk, a parasztemberek mentek tovább, mi meg betértünk a Sas-érbe, amely természetvédelmi terület volt, és csak engedéllyel lehetett a fák sűrűjébe hatolni. Csodaországba érkeztünk. Olyan volt ez, mint egy korlátok, ketrecek, tetők nélküli hatalmas állatkert, amelyet a természet a maga előírásai szerint rendezett be, és karmesterként vezényelte a zúgó koncertet. A magas fák lombjait a jókora madarak hatalmas fészkekkel építették teti.

— A rétisas már jóval korábban kiköltött — kezdte a magyarázatot Miklós bátyám. — Utódai kirepültek, de ide nem járnak vissza zsákmányolni. A madár nem olyan, mint az ember, aki képes a saját fészkébe piszkítani, és felfalja társait.

Az idén is itt költenek a nagy gázlómadarak, a fehér kiskócsagok, kanalas-, szürke- és vörösgémek, a halászó kárókatónák, külön telepen a vetési varjak, és megannyi, apró énekes. Figyeld csak! — és összecsapta tenyerét.

Erre a szokatlan zajra a hatalmas madársereg egy pillanat alatt elnémult. Bántó csöndesség ült az előbb még harsogással, csattogással teli erdőre. Olyanná vált, mint az a kastély, amelyben Csipkerózsika megszurta ujját és mindenki álomba merült. A madárszülő nem etetett, a fióka nem csérogott, az enivalóval visszatérő madarak nem szálltak le, csak magasan kerengtek a fák fölött. Azután előbb itt-ott egy-egy kísérleti hang meg-megszólalt, de miután nem követte újabb csattanás, egyszerre újra megindult az éltető hangzavar.

Leültünk és előkerült a sovány koszt. Sok dolgunk nem volt vele, mert perc sem telt bele, mire befaltuk, és átadtuk magunkat a csöndes figyelésnek. Az öreg jegyzetelt. Talán a második világháborúban, reformátusként, munkaszolgálatban testileg, lelkileg elszenvedett sorsa jutott eszébe, édesanyja és húga gyötrelmes elvesztése, vagy a most született utolsó versének hangulatait írta meg, amely válaszolt Apollinaire *Un oiseau chante* versére:

Madár dalol itt valahol
Én azt hiszem hogy a te lelked
Virraszt közöttünk ránkhajol
S tépett bakáknak énekelget

Hallgasd csak oly szeliden bűg
Nem is tudom hogy melyik ágon
teli dalával minden út
Bármerre járok e világon

S mit is mondhatnék lélek ez
De dallá lett s dalol a fáról
S a szívből égi rózsá lesz
Mit is mondhatnék e madárról

Bakáknak ő a szerelem
Az én szerelmem mint a rózsá
Oly szép leány és csak nekem
Dalol a kék madár ma róla

Ó kék madár oly kék vagy mint
Égi szerelmem szíve bájos
Gyöngy éneked kezd el megint
A távol kattogó halálás

Gépfegyvereknek is ne félj
Talán csak csillag hull sziszegve
Az éjre nap jó napra éj
Kék szerelem hajlik szívemre.

(Radnóti Miklós fordítása)

Visszafelé megálltunk a város felöli parton. Figyeltük a levonult zöldár nyomait a fák törzsén. Ekkor a szél nem járta, zaj nem keltette, és hullámozás sem zavarta csöndben, a nagy folyó felszínén apró buborékok sokasodtak, majd milliárdnyi kis szárnyas élet indult utolsó útjára, hogy halálával új életet vigyen a mélybe. A kérészek sodródó táncá, amely néhány órára megindult a két part között, minden május végi, június eleji, csöndes, meleg napon bizonyosságot nyújtott a természet mérhetetlen és megújuló, halhatatlan erejéről.

Amott a halászok abbahagyták a hálók húzását, pedig szükségük volt a halra, hiszen a hosszú ívási tilalom ideje lejárt és végre ismét dolgozhattak. Eszközeiket bedobták a ladik alá, és a part mentén, halk csobbanásokkal eveztek tova. Mi is leültünk. Miklós bátyám rágyújtott egy cigarettára, és a fölötte szerteoszló füstben halk zokogással úgy ült a málladozó löszfalon, mint aki lelkét vesztette.

Nehéz volt a visszafelé tartó gyalogút. A város végéhez közeledve, amikor égni kezdtek a lámpák, az égen is kigyúltak a csillagok. Az utca végén nyitva volt a Vidám Rizsörhöz címzett kocsmá. Az öreg idáig tartott ki. Néhány fillért előkotort a zsebéből, hogy hideg, csapolt sört vegyen, amely újra lelket ver elcsigázott testébe, de nem volt nála annyi, hogy rendeljen. Kicsit még üldögtünk, majd hazaindultunk. A kapu előtt úgy búcsúztam el, hogy milyen jó lenne, ha kerítene valami járművet, többet tudnánk a Sas-érbe menni.

— Korábban volt egy kis Sax motorom, amellyel kipöfékeltem, de akkor meg nem tudtak a gyerekeim követni.

— Legalább egy biciklijé lenne.

Azt tudnék kölcsönözni, de minek?

— Visszafelé nem fáradna el annyira.

— Igazad van, akkor rátámaszkodhatnék. Mert tanul meg, hogy ha nem akarsz az élet mellett úgy elfutni, hogy semmit se láss belőle, akkor gyalog közlekedj. A kerékpárról néha még leleszállnak az emberek, de a gépjárművet ritkán állítják meg. Nem látják meg, hány gólyafészek van útjuk során, miként költ a nádírigó, kopácsol a harkály, hogyan szalad a cselőpók a lyukába, ha veszélyt érez. Nem jut eszükbe, hogy szakítsanak egy szál szarkalábat a szeretettüknek. Te mennyit láttál velem, pedig ha a nap még több óráig süttött volna visszafelé, a másik oldalon ugyanennyi élményt szerezhetél volna. Az élet, ahányszor beleveted magad, mindig más oldalát mutatja. Vannak emberek, akik úgy halnak meg, hogy a világból szinte semmit sem láttak és értettek meg, mert nem voltak kapaszkodóik, és hiába rohantak végestelen végig, az élet futott el mellettük.

Míg hazaértem, elgondolkodtam, mennyi mindent tanultam ma történelemből, természetrajzból, emberségből. Tűnő és megújuló világunk kezdett előttem kinyílani. Néhány nap múlva Miklós bátyámat ismét fölkerestem. Cigaretta-füstfelhőben úszott a feje, csak bágyadt, gyakran könnyben úszó szemét láttam megmozdulni.

— Mit tehetnék, hogy messzebb lássak? — kérdeztem.

— Tanulj meg szeretni és segíteni. A jövő sorsa a ti nemzedéketek kezében van. Rajtatok múlik, hogy milyen lesz körülöttek a világ.

Azóta eltelt több mint hatvan év. Már nem szeretem fölkeresni a régi emlékhelyeket. Minden előnytelenül megváltozott, meg rájuk sem ismerek. Karácsony múlt néhány napja. Este, amikor lefeküdtem, bekapcsoltam a tévét és azon nyomban Händel: *Messias* című oratóriuma zengett föl. A hangok csodálatos áradata magával sodort e világ, és egy másik, megfoghatatlan lét küszöbére, ahol egyszeriben megjelentek korábbi életem szereplői. Ott voltak szüleim, barátaim, szerelmeim, nevelőim, munkatársaim; mindazok, akik már régen elmentek, de nyomot hagytak bennem, és úgy éreztem, hogy felelősséget bíztak rám.

Körülöttem kört formáltak. Megfogták egymás árnyékát, és forogtak, majd szorosabbra záródva, lélek a lélekhez simulva, harmóniában megálltak. Rám mutattak és egyszerre kérdőre fogtak:

Mit tettél a jövőért?

Lehorgasztott fejfelé ott álltam egyedül, kiszolgáltatva közepem, és nem tudtam megszólalni.

Hódmezővásárhely, 2014. január 4.

Szenti Tibor

(A „Harmónia” című készülő elbeszéléskötetéből)

Ebéd után M. szólt a század ügyeletesének, hogy Csucsival – a szakaszparancsnok engedélyével – mennek „rakodni”. Azzal irány a földszint, a kantin és a klubhelyiség!

Leültek egy asztalhoz, Csucus fölbontott két üveg Pepsit – A vendégem vagy! –, és elméláztak ebben a nedves-borús, esőáztatta dél-utánon. Csucsúnak láthatóan nem volt kedve beszélgetni, ezért M. elővette a magával hozott könyvet, és olvasni kezdett. Amikor megjött a teherautó, fél óra alatt lerakták a ládákat, behordták a raktárba. M. szokása szerint végigtörölgette az asztalokat, a polcokat, megígazgatta a nápolyis, csokoládés dobozokat, majd – a terve szerint – leterítette a pult alá a köpenyét, leheveredett és folytatta az olvasást. Azért kellett a pult alatt „megágyaznia”, hogy ha valaki benéz az ablakon vagy a folyosóról az üvegajtón, ne lássa M-et, amint éppen sunnyog. Csucus föltett egy külföldi lemezt, elővette a keresztretjvényét és tolla végét rágvá fejteni kezdte. Időnként kérdezett valamit M-től, aki készségesen válaszolt, ha tudott. Irodalmi, történelmi és földrajzi kérdésekre rendszerint tudott.

M-nek most eszébe jutott, egyszer ő is segített Csucsun. Havonta egyszer ki kellett meszelni a szakasz hálókörletét, és nem véletlenül minden alkalommal éppen vasárnap került sor a meszelésre és a vele járó nagytakarításra. Amikor kiderült, hogy azon a bizonyos vasárnapon is meszelés lesz, azaz Gál tizedes reggeli után elordította magát, hogy – Meszelés! – Csucus azonnal menekülőre fogta a dolgot. Közölte, hogy neki a kantinban sürgős dolga van.

– Vasárnap délelőtt milyen sürgős dolga van magának a kantinban? – kérdezte a nagyorrú Gál ravasz mosollyal az arcán, hogy most „megfogta” a lógós kantinost.

– Fel kell mosnom – mondta Csucus.

– Majd felmos meszelés után. Magának nem kell itt takarítani, maga délután a kantint takaríthatja. Tiszta!

– De tizedes elvtárs... – próbált magyarázkodni Csucus.

– Pofa be, irány a meszegődör! Futás, indulj! Gál tizedes valamiért nem respektálta Toszás kegyeltjét. Sőt, valószínűleg éppen így és most akart bosszút állni, hogy őt nem ugráthatja, mert folyton a kantinban lóg. Ezúttal nem volt kifogás, Csucsúnak is be kellett állni meszelni. Ez a munkát több szempontból is rendkívül kellemetlen volt. Egyrészt a vasárnapi pihenés, heverészás, focizás, olvasás, zenehallgatás, levélírás helyett maga a meszelés művelete fárasztó és idegesítően fölösleges volt. Másrészt a katonaruhája csupa fehér folt lesz, nem beszélve a bakancs ébenfekete csillogását veszélyeztető alattomos méz hatásáról. És mindezek után még a vaságyak lesúrolása, a kövezet többszöri felmosása, az ablaktisztítás... A meszelés vasárnapokon még az esti kantinlátogatás is veszélyben forgott, úgy elhúzódhatott a takarítás.

Mert Gál tizedes tüzetesen megvizsgált mindent, a villanykapcsolók peremétől a ruhászekrények tetejéig. Még az ágyak alá is befeküdt, megnézni, valami cérnaszál nem lóg-e ki a pokrócból...

M-nek, aki persze rendszeres meszelő volt, hirtelen isteni szikra gyúlt a fejében. Odapattant Gál tizedes és Csucus mellé: – Tizedes elvtárs, kérünk engedélyt meszet hozni! Gál bólintott, Csucus viszont értetlenül nézett rá: mi ez a tüsténkedés. Nem elég, hogy részt kell vennie a meszelésben, még ő menjen a laktanya hátsó részében, a raktárak és a disznóolák mögötti meszegődörhöz és vödörzám cipekedjen. M. csak meglökte Csucsut, hogy ne pofázz, gyere. Az vette a lapot, szó nélkül elindult M. után. Csak a folyosón, Gál tizedes hallótávolságán kívül kérdezte: – Te hülye vagy?! Mit buzogsz itt a mézshordással!

M. türelmesen elmagyarázta Csucsúnak, hogyan szokta ő megüzni a meszeléseket. – Figyelj! A raktárból vételezünk egy saroglyát meg egy nagy vödört. Ezzel elballagunk a meszegődörhöz. Szép lassan hozunk egy bödön meszet. Lehetőleg úgy, hogy mindenki lássa: mi nagyon, de nagyon hordjuk a meszet. De egy vödörrel úgysem lesz elég. Tehát megint elmegyünk a saroglyával és kényelmesen hozunk még egy vödörrel. Ha már elég a méz, akkor mi ketten ezzel az üres saroglyával össze-vissza bolyongunk a laktanyában, és senki nem kérdezi meg, hová megyünk, miért megyünk. Érted már? Kétszer-háromszor fordulunk egy-egy vödör mésszel, majd eltűnünk egész délutánra. Például lemegyünk a kazánházba kávé inni. Azzal is eltelik egy kis idő. Meg aztán Gál az imént megjegyezte, hogy mi hordjuk a meszet, tehát minket már nem fog keresni. Más meg azt látja, hogy valahonnan valahová igyekszünk egy üres saroglyával. Ezek dolgoznak – tehát békén hagynak bennünket. Csucsúnak leesett a tantusz. Rávert M. vállára, és elindultak a raktárba, saroglyát és vödört vételezni.

★

M. kissé elpilledt a pult alatt. Borús, csöppögős, nyálkás, álmosító őszi délután volt. Könyvjelzőt tett a vaskos regénybe, ráhajította fejét a köpenyére, és behunyta a szemét.

– Szunyálok egyet – mondta Csucsúnak, hogy most egy darabig ne zavarja a rejtvény feladványaival. Azzal jóízűen befészkelte magát a műanyag szörpös ballonok közé, és már érezte is, ahogyan álom ereszkedik a szemére. Már éppen a lombalagutas utca és vasúti híd képét idézte volna föl atlatóul, amikor hangosan zörgettek a kantin üvegajtáin. Fölkapta a fejét, rejtkehelyén fület, mint a riadt nyúl.

Csucus hátralökte a székét, a vaslábak fülsértően siktottak a kövezetten, és kulccsal kinyitotta az ajtót.

– Őrnagy elvtárs, jelentkezem – mondta patogós hangon, a tőle telhető legerőteljesebb katonássággal. M. a pult alól fület: melyik őrnagy lehet?

Azt remélte, hogy a zászlóalj törzsfőnöke, a törpe Vigh őrnagy, aki teljességgel infantilis volt. Egyszerűen elképzelni sem tudták, hogyan lett „Vigh öcsiből” – mert mindenki így nevezte az idősödő apró embert – őrnagy. Alacsony volt, gyermekesen vékony a hangja, ráadásul ritkás haját a füle tövétől a koponyájára fésülte. Mint egy cirkuszi bohóc katonaruhában, úgy nézett ki. Időnként megjelent a kantinban, és csipogó hangon megkérte őket, szedjenek füvet a tengeri malacainak... Vigh öcsi ugyanis egy jókora terráriumot tartott az irodájában tengeri malacokkal. Csucus és M. többször eltűnődtek fűtépkedés közben, mi a fenét lehet Vigh öcsire rábízni, hiszen ijedtében összezsínálná magát, ha egy fegyver elsülne a közelében.

Sajnos nem Vigh öcsi volt. Sokkal rosszabb! A Furiozónak „becézett”, folyton ordító zászlóaljparancsnok robbant be az ajtón. M. ereiben megfagyott a vér. Lélegzetét visszafojta, dermedten hallgatta a pult alatt az őrnagy és Csucus párbeszédét, ami persze eléggé egyoldalú volt. Az őrnagy először is kért egy üveg kólát, mert nagyon megsomjazott. Csucus sietősen kiszolgálta. M. ahogy meglapult a pult alatt, csupán Csucus ragyogóan fekete bakancsát látta – vajon ki pucolta ki? –, és hallgatta, ahogy az őrnagy kérdegeti a kantinost: mikor jött áru, van-e elég édesség stb. Aztán Furiozóban föltámadt az ellenőrző tiszt kíváncsisága. Végighúta a kezét a polcokon, megnézte a villanykapcsolókat, azoknak nem poros-e a teteje, vizslatott, szimatolt, mint egy kutya. Járt le-föl a kantinban, átment a klubhelyiségbe, megnézte a lemezek színes borítóit, benézett mindenhová. M. csak lapult, lélegezni alig mert. Hallotta, ahogyan Furiozó ide-oda járkál, megfog, elmozdít tárgyakat és kérdegeti Csucsut. M-nek később az a meggyőződése alakult ki, hogy az őrnagy szó szerint kiszagolta, hogy ő a pult alatt fekszik. Mert egyszer csak ott termek a pult mögött, és lenézett a szörpös ballonok közé. M. mint egy halott feküdt ott.

Furiozó annyira meglepődött, hogy először ordítani sem tudott.

– Maga mit keres itt?! – hörögte néhány másodperc elmúltával. Olyan hangja volt, mint egy rekedt kutyának, amelyik egész éjszaka ugatott, és már nem győzi hanggal, mégsem bírja abbahagyni. M. is csak hebegett. Furiozó azonban hamar magához tért. Olyan erővel kezdett üvöltöni, hogy az ablakok is beleremegtek. A leggyakrabban használt kifejezése – mint M. utólag tudatosította – az volt, hogy „te gyalázatos”. Irtozáson lefordta mindkettejükét. A fisztulás hangon előadott őrvölgésének lényege az volt, hogy Csucus és M. a Magyar Néphadsereg szégyenei. Amíg a többi derék honvéd a gyakorlótéren készül a tartalékos tiszti hivatásra, ők itt döglenek a kantinban, keresztretjvényt fejtenek, alszanak, sunnyognak, átverik a parancsnokaikat, szégyent hoznak a zászlóaljra és így tovább.

Amikor már tényleg berekedt, de még mindig kapkodva szedte a levegőt, ítéletet hirdetett: M. azonnal kimegy a gyakorlótérre a szakasza után, Csucus pedig kitakarítja az egész kantint „pincétől padlásig”. Ő ráér, úgyszólván tiszt lesz éjszaka, éjfélkor visszajön, és ellenőrzi a tisztaságot. M. persze azonnal megértette, hogy a politikai tiszt oltalma alatt álló Csucus nem zavarja ki a sárba, de azért megbünteti a takarítással.

M. tíz perc múlva teljes menetfelszerelésben bandukolt keresztül a laktanyán, a gyakorlótér felé. Fején rohamsisak, egyik oldalán a tártáska, a másikon a gázalarc-táska, hátán a csövével lefelé fordított gépkarabély lógott, előtte meg a sötét jövő. Cseperészett az eső, de most valahogy a hűvös cseppek jólesően permetezték az arcát. Mert egész feje forró volt az idegességéről. Jól tudta, ezzel koránt sincs vége a megpróbáltatásainak. Furiozó őrvongése csak az első felvonás volt. A nagy ária elhangzott, de a java ezután jön, mert most Gál tizedes kezei közé kerül ő, a sunnyogó, aki a kantinban aludt a pult alatt, amíg a többiek itt futkostak, kúsztak-másztak a sárban. És ráadásul ott fogja érezni a hátában a többiek kárörömét: hiába olyan nagy cimborád Csucus, csak lebuktál a kantinos sunnyogással.

Baljós fölveése igaznak bizonyult. Gál tizedes méltó fogadtatásban részesítette. Mindekelőtt ráüvöltött: – Feküdj! – Aztán közölte vele, hogy laposkúszás következik, éspedig addig, ameddig ő elmegy.

– M. honvédnak vezénylek! Kúzás! – azzal sarkon fordult és elindult a sáros, vizenyős, zombékos mezőn. M. utána nézett: meddig megy ez a majom? A nagyorrú Gál hamarosan olyan messze járt, alig látszott az alkonyati homályban. – Anyád... – dörmögte M., és próbálta megbecsülni a távolságot: hány száz méterre gyalogolt a tizedes. A vékony, de szíjas, izmos ember alakja egészen picivé töpördött a messzeségben. M., nem tehetvén mást, kúszni kezdett. Persze néhány méter után már csurom sár volt a ruhája, később a híg sár befolyt a zubbonya ujjába is. Iszonyúan elfáradt a karja, de a legrosszabb mégis az volt, hogy a hátában érezte a többiek kárörvendő tekintetét. – M. alaposan rábaszott... – szinte hallotta a hangokat. Meg hallotta, ahogy némelyek gyufát sercintve rágyújtanak, aztán beszélgetni kezdenek, nevetgélnek. – Nekik jól telik az idő – gondolta keservesen M. Minden méteren új nekirugaszkodással próbált túljutni. De Gál alakja semmit nem közlekedett. – Ez a sunyi dög szerintem lassan hátrál is, hogy ne fogyjon a távolság – sejtette meg M. Szembefordult velem, mintha állna, de közben sunyin hátrál... – A gépkarabélyát a két kezébe fogva evező mozdulatokat tett, így próbálva előrelendíteni a testét. A nadrágja néhány perc alatt átázott a sártól, felső teste meg a verítéktől volt csurom nedves. M. kínlódott, méterről méterre gyötörödvé araszolt előre, úgy mászott, vonaglott, mint valami gusztustalan féreg. – Mocsári féreg – gondolta, és oldalra köpött. Gál alakja még mindig nagyon messze sejtett. – Biztos, hogy hátrál a rohadék. Úgy tesz, mintha állna, közben meg hátrál. – M. úgy érezte, forró

homlokára ráolvad a sisak, szemébe csorgott a verítéke, patakokban folyt a hátán az izzadság, merő sár a ruhája, amely már nemcsak a zubbony ujjába, de a bakancsába is beszivárgott. – Csupa latyak vagyok – gondolta. De nem igazán ezért volt elkeseredve. – Ott fehetnek a pult alatt a regényemmel, vagy cigarettáznék a klubban jó zenék mellett, és hallgatnám Kőltőt, aki fölolvassza az irodalmi lapból, vagy Tibi székely viccein röhögnek, hallgatnám Péter okoskodását, esetleg Csucusal megfejtjenék a lepedőnyi rejtvényt. Vagy levelet írnék az árnyas utcába egy lánynak, aztán várnám a válaszát. Tervezhetném, hogy szabadságot kérek, hazautazom, minden nap fürdök és forró virslit reggelizem csípős mustárral, meg vajas pirított szemes csipkebogyó teával. Kiállnék a vasúti hídra, behunyt szemmel, lélegzétvisszafojtva hallgatnám a gőzösök pöfögését. De ezután egy hónapig fuccs a szabadságkérelemnek!

M. szeme elé köd borult. Nem tudta, hogy ez az őszi mező valóságos köde vagy a tudatára ereszkedett homály. A halántéka vadul lüktetett. Az első métereken még igyekezett, hogy mielőbb túl legyen ezen az egész borzalmon. Most azonban belátta, teljesíthetetlen a feladat. Gál olyan messzire ment, ameddig úgysem lehet kúszva eljutni. Már nem is látta a tizedes nyurga alakját. A sötétlő? Vagy az agya borult el? Arra gondolt, hogy Csucus a kantinban takarít, suvickol, üveg tisztítóval fújja le a polcokat, a köveket is főlásúolja, a járólapok közeit körömrészelő hegyével tisztogatja. Gondosan letörli a villanykapcsolók peremét, aztán elrendezi az árut és várja Furiozót, aki majd pontban éjfélkor megjelenik, és szemlét tart. A végén úgyszólván elfogadja a takarítást, Tozás kegyeltjét nem piszkálja tovább.

Gál még mindig reménytelenül messze volt. M. megkívánta a kólát. Amennyire csuromvizes volt maga, a szája annyira kiszáradt. Ettől kezdve nem tudott mátra gondolni, csak a habzó, pezsgő, buborékokat vető hús „bar-na” kólára. Mint valami sivatagi vándor, úgy vágyakozott az üdítő italra, pedig sivatagról szó sem volt. Mindenütt latyak, sár, nedves fűcsomók között alattomosan megbúvó pocsolóyák, gusztustalan, megbarnult víző tócsák. Már régen egy nedvesen csillogó, vizenyős mocsári féregnek érezte magát. Felülről tekintett magára, és olyan élesen, plasztikusan látta ezt a vonagló, hatalmas gilisztaszerű férget, hogy hányingere lett. Megundorodott magától. Ember akarok lenni – gondolta. Ember, szabad ember! Aki színes ruhát visel és nem egyenlődet. Aki oda megy, ahová jólesik. Aki akkor eszik, amikor megéhezik. Akinek nem kell reggel tíz kört futnia a sportpályán, és főleg nem kell helyben járva menetelni a moslékszagú udvaron fél órán keresztül, miközben lenyisszantják a gombját, és közben még énekelnie is kell. Akinek nem kell minden negyedik vasárnapját meszeléssel tölteni. Akinek nem kell a pult alá bújni, és figyelni, ki jön be az ajtón: az idióta Vigh öcsi, hogy szedjünk füvet a tengeri malacáinak, vagy Furiozó, hogy üvöltösn, miután végighúzta az ujját a villanykapcsoló poros peremén.

M. kimeresztette a szemét, de semerre nem látta Gált. Besötétedett, egyedül kúszott a zombékos, latyakos mezőn, már mindene csupa sár volt, a sisakjától a bakancsa talpáig merő szutyok. – Csúszómászó féreg vagyok – torzult el a szája. Szomjas volt és az ájulás környékezte. Karjait már nem érezte. Kívül-belül csurom nedvesség volt. Aztán gondolt egyet és a villámcsapás váratlanságával fölállt. – Nem kúszom tovább! – motyogta maga elé. Nem kúszom tovább. Sarkon fordult és visszaindult a szakasza tagjai felé. Amint azok megpillantották M-et, elhívte bámultak rá. A cigarettájuk parazsa messziről világított a leereszkedő sötétben, halk motyogásukat, suttogásukat M. nem értette. Annál inkább hallhatta Gál tizedes távolról idehallatszó kiabálását: – M. honvéd, kúzás! M. honvéd, fekédj, kúzás! Nem hallotta? Azonnal forduljon meg, hasra! – M. hátra se nézett, csak ment a többiek felé. A társaság elcsöndesedett, némán figyelték, mi lesz itt. Gál már üvöltözve ügetett, maga is fröcskölve a sarat. Az időközben besötétedett mezőn lehetetlen volt észrevenni, hol vannak a tócsák. M. odalépett a társaihoz. Csuromvizes zubbonya zsebéből előkötött egy gyűrött doboz cigarettát, rágyújtott. Mélyen, jólesően leszívta a füstöt. Legszívesebben ivott volna, de most ez a cigaretta is maga a civilizáció megtestesülése volt a mocsári féreglétéhez képest. Kiegyenesítette a derekát, és fújta a füstöt.

Gál tizedes maga is derékig sáros lett, mire a szakaszhoz ért. Furiozót megszégyenítő orgánummal üvöltözött. M. nem figyelt rá, csipőre tett kézzel dohányzott, és elnézett a sötét messzeségbe, az alföld végtelenjét próbálta fölmérni. Most, e féreglét után úgy érezte, úgy kell tekintenie e tájra, mint a sasnak: felülről és messzire. Szabadon szárnyalt a lelke, nem törődött az üvöltöző Gállal. A tizedest, ha lehet, még jobban fölbőszítette M. közömbössége. Szinte toporzékol, majd megragadta M. karját, és elindult vele vissza a laktanyába, a zászlóaljparancsnoki iroda felé. M. hagyta magát, lazán lépkedett Gál mellett, végigszívta a cigarettáját, és már nem érdekelte senki és semmi. Egy kiterjesztett szárnyú nagy madár módjára képzeletben fölemelkedett a gyakorlótér, a síkság fölé, és magasból látta, hogy ott lent két ember megy a mezőn a laktanya világító szemű épülettömbje felé, az idegesen vonagló nyurga tizedes, meg M., aki a lombalagutas utca házai közül került ide a vizenyős pusztaságba.

★

M. ott állt a makulátlan tisztaságú piros szőnyegen és kárörvendve figyelte, ahogy a ruhájáról lecsöpögő sár egyre több és terjedelmesebb foltot képez. A szürkés lucok, mint valami bőrbetegség, rusnya kiütés először csak pöttyözött az élénkpiros szőnyegre, aztán sokasodni kezdtek a pöttyök, majd terjedelmes foltokká álltak össze. Immár nem is hallotta az üvöltöző őrnagy indultatos mondatait, inkább az oldalsó asztal mellett ülő írnök sápadt arcát figyelte, hiszen M. tudta, hogy a zászlóaljparancsnoki irodát az írnöknek kell takarítani. Lesz dolga a szőnyeggel...

(Az I. rész az előző lapszámunkban olvasható.)

SZERETETT BARÁTUNK, DR. SPISSÁK LAJOS EMLÉKÉRE

DR. SPISSÁK LAJOS
fizikus, tanár, fotográfus
(1949-2014)

Tanulmányai:

JATE fizikus szak

Munkahelyei:

NME KFFK, Metripond,
DATE Mezőgazdasági Főiskola

Főbb tevékenységei:

– A hódmezővásárhelyi Rotary Club alapító tagja (1998), majd titkára (1998-2007).

– Középiskolásként kezdett fotózni.

A Rosti Pál Fotóklub tagja, majd 10 évig a technikai referense.

2007-től digitális fotózással is foglalkozik, megtartva a fekete-fehér fotók saját kidolgozását.

Kezdetben természetfotókat, később szociofotókat készít, eljutva az optikai festészetig.

Számos cikket írt a *Fotó* című lapba a képmódosító eljárásokról és egyéb technikai megoldásokról.

– A *Vásárhelyi Látóhatár* folyóiratban több főlvetelével, technikai háttér munkájával (Nagygyörgy-hagyaték, Vásárhelyi képek) illetve írásával találkozunk.

– Ő készítette Imolya Imre: *Jogász almanach* című könyvének borítóját.

– A fotózás mellett tüzzománccal is foglalkozott, kutatva a tudomány és művészet kapcsolatát.

Főbb kiállításai

2009. *Idő érlelte szépség* – Szeged

2012. Galéria Kávéház – Szentes

2013. Spissák Lajos és Varga András hódmezővásárhelyi természetfotósok kiállítása

– Móra Ferenc Múzeum, Szeged

Az Art.Pagony Művészettörténeti Önképzőkör 8. Nyílt foglalkozása 2014 februárjában

Bár ünnepelni, víg együttlétre, együtttanulásra jöttünk most össze ezen a késő februári napon, mint oly sok éve mindig, első mondataim mégis másról kell, hogy szóljanak.

Felejthetetlen, pótolhatatlan Barátunkat, Spissák Lajost gyászoljuk, akinek most itt kellene ülnie közöttünk, hogy, mint esztendőök óta minden alkalommal, a számítógép mellől koordinálja, öntse formába esendő barátnéi tevékenységét.

Az első foglalkozás óta tagja volt csoportunknak, és tudásával, széles gondolati horizontjával, emberségével és önfegyelmével erőt, példát és mély baráti szeretetet adott valamennyiünknek. Fanyarul kedves derüt a forgandó élet elviseléséhez.

Nem tudjuk, és nem akarjuk elhinni, hogy most nincsen itt! Itt van a szívünkben, gondolataink mélyén, miközben ott van Ő már szeretett Csillagai között is. Talán valamely olyan utat tesz most, olyan úton jár, melyet ama Hieronymus Bosch-kép tételez, mely a Fölszállás az Égi Paradicsomba címet viseli, s ahol az ismét-testiesült lelkek mozgása az Örökkévalóság felé tart...

S egy utolsó hozzátétel, beszédes kiegészítés búcsúszavainkhoz: a Nyílt Foglalkozást követő éjszakán levelet kaptam Magyarné Anna tagtársunktól, festőművésztől, aki ugyancsak élete igen nehéz szakaszát éli jó ideje. Idézem: „Lajos halála nagyon megviselt. Utolsó levele hozzám az volt, hogy nagyon érdekli az optikai festészet, amiről Caravaggio kapcsán beszéltünk. Nekem ezt írta, erre készül még fel. Nem tudom, el tudta-e kezdeni...”

Úgy gondolom, Lajos velünk fog munkálkodni ezután is.

*Cserjés Katalin
és az Art.Pagony Művészettörténeti
Önképzőkör tagjai*

A megemlékezéshez Haranghy Géza csoporttársunk, költőnk tavalyelőtti névnap-i költeményét mellékelni Kőrünk. Lajos a vers születésekor is súlyos betegséggel küzdött. A következő sorokkal biztatja, vigasztalja, hívja és várja vissza a vers szerzője:

Haranghy Géza

FIXUS AUGUSTUS

AUGUSZTUSI MOZDULATLANSÁGBAN

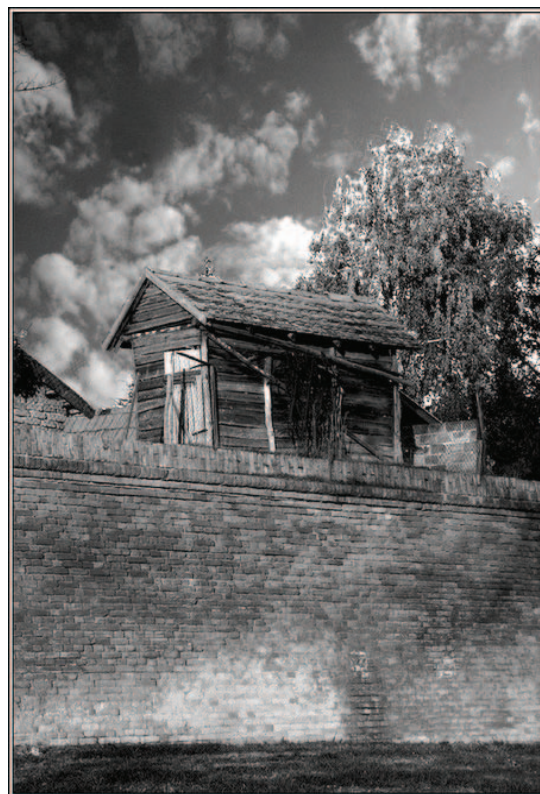
(Rendhagyó névnap-i köszöntő)

...már csillagfények szűrik az esti csendet
mögöttük lopva ott bujkál az éj s
egy régmúlt álmos emlék lopja el
csendben, szívemből a fényt;
köröttem, mégis, fel-felfénylő csillagok –,
mind-mind tetre kész,

tűnj hát ostoba idő!

szívemnek ne légy alkonya,
várhat még tengernyi fény s
az éjnek legszebb csillaga –
augusztusi illat: tűnődő nyáridő;
falevél az ágról, csillag az égről, most
mind szívemre hull –, hull és meggyötör

Dr. Spissák Lajos barátomnak 2012. augusztus 21.

SPISSÁK LAJOS:
A KŐFALON INNEN ÉS TÚL

PLOHN JÓZSEF ÁBRAHÁM

A legismertebb vásárhelyi fényképész, Plohn József Ábrahám 1869. július 7-én született Makón. Édesapja Plohn Illés, az első vásárhelyi fényképész, édesanyja Kugler Amália. A család 1870-ben költözött Hódmezővásárhelyre. Plohn Józsefnek három testvére volt, a legidősebb Eleonóra, aki férjével, Szabó Dezső posta- és táviroda főtisztja együtt korán elhunyt. Idősebb öccse, Henrik Gyula nyomdásznak tanult, majd 1902-ben Budapestre költözött és a Pátria Nyomda metrórja lett, felesége Herczeg Mária, neveltányuk Plohn Irén. Fiatalabb öccse, Béla előbb Kiskunfélegyházán, majd Kiskunmajsán könyvkötőmester és fényképész, felesége Neubach Malvin, lányaik Eszter és Katalin.

Plohn József az 1879/80-as tanévtől az 1882/83-as tanév végéig a református főgimnázium tanulója volt. A gimnáziumi tanulmányai befejezése után édesapja műtermében sajátította el a fényképezés alapjait, majd két évig tanult Koller Károly császári és királyi udvari fényképész fővárosi műtermében. Betegeskedő édesapjától 1887-ben átvette a műterem vezetését. 1890-91 fordulóján katonai szolgálatát töltötte. 1892. június 28-án feleségül vette Hirn Fannit, akivel annak 1937 júliusában bekövetkezett haláláig élt együtt. Tanulmányúton járt Münchenben, Firenzében, Rómában, Párizsban. Párizsi tanulmányútról, ahol a „fényképezés és a cinkográfia legújabb vívmányait, ... az opál-képek, valamint a platina-képek készítményét” sajátította el 1894 márciusában érkezett haza.

Az 1896-os Országos Millenniumi Kiállításon „az alföldi népéletet és mezei gazdálkodást ábrázoló” fotókkal Plohn Illés és József I. díjat és millenniumi nagyérmet nyertek. A kiállításon Ferenc József személyesen is gratulált Plohn Józsefnek.

A Plohn-műteremben az 1880-as évek végétől megfordult Tornyai János, Iványi-Grünwald Béla festő, Kallós Ede szobrász, 1892 nyarán László Fülöp festőművész, majd az 1900-as évek elejétől Pásztor János szobrász, Rudnay Gyula, Endre Béla és Várady Gyula festők, Kiss Lajos, a későbbi néprajztudós, később Koszta József és Vén Emil festők.

PLOHN JÓZSEF

1902 kora őszén a Kolozsvári Országos Történelmi Ereklye Múzeum felhívására lefényképezte a még élő vásárhelyi 48-as honvédeket, 89 db üvegnegatív szélére felírta a felvételen szereplő honvéd nevét is.

Az 1890-es években és az 1900-as évek elején közel háromezer felvételt készített Hódmezővásárhelyen és környékén a tanyákról, a gazdasági épületekről, a lakóépületekről és azok berendezéséről, a fazekas termékek előállításának teljes munkafolyamatáról, különféle mesterségekről, mint például a takács, a méhész, a halász, a mézeskalács-készítő. Megörökítette az állattartók és földművelők munkáját, a subák és textilek hímzését, az esküvői szertartásokat, a gyermekjátékokat, de még a temetői fejfákat is. Az elkészült felvételek egy részét az 1904 augusztusában megrendezett Ipari és Mezőgazdasági Kiállításon mutatta be. Itt állította ki 41 darabból álló fényképsorozatot is, melyen „tisza magyar fajból válogatva, a vásárhelyi férfiak és nők tipikus alakjai” szerepeltek. Az antropológiai felvételek mellett „ott látjuk a város minden nevezetesebb részét, épületeit, utcákat, a kanyargó Tisza partjáról hangulatos tájképi részleteket, a határ minden részéről tanyákat a rajtuk folyó mezei munkák csaknem mindenikével, szőlőskerteket, sétálhelyeket stb.” megörökítő felvételeit is. A kiállításon bemutatott néprajzi tárgyakat Tornyai János kérésére szintén lefényképezte.

Szeremlei Sámuel megrendelésére számos felvételt készített a *Hódmezővásárhely története* című monográfia 4. kötetéhez. Az 1913 augusztusában dr. Kenéz Sándor szerkesztésében megjelent *Tanyai Újság* az aratás fázisait bemutató 8 képe mellett egy tanyaudvart és egy, a vásárhelyi öreg gazdákat ábrázoló műtermi fotóját is közölte.

1911-ben, édesapja halálát követően kiváltotta az iparendélyt és így hivatalosan is átvette a műterem működtetését.

Az első világháborút követően nehéz helyzetbe került, egyrészt a lehetőségeinél több hadikölcsön jegyzése miatt, másrészt a fizetőképes kereslet csökkenése és a konkurencia erősödése okán. Anyagi helyzetének javítása érdekében 1922-ben az összegyűjtött anyagot egy 6 részesre tervezett, a *„Képek a nagy magyar alföldi népéletből”* című fotóalbumban kívánta megjelentetni. Az album – Plohn leírása szerint – a következő részekből állt volna:

„1. sorozat:

Régi magyar díszítmények és muzeális tárgyak

2. sorozat:

Cserepes (göloncsér) mesterség

Tartalmazza: Munkálatokat, primitív szerszámaikat, régi és modern használati és művészeti edényeket.

3. sorozat:

Mezőgazdaság

Tartalmazza: Mindenféle mezőgazdasági munkálatokat, régi, már divatját multa munkálatokat is (kézzel vetés, nyomtatás lóval, szórás s többi) szántás, vetés, aratás, tanyák, tanyaudvarok, görék, hombárok, lovak, tehének, juhok s a többi.

4. sorozat:

Magyar alakok

Tartalmazza: Népviselet, szokások, háziipar, takács mesterség, halászat, lakodalom.

5. sorozat:

Magyar épületek

Tartalmazza: Házak, udvarok, szobák, banyakemencék, kapuk, ablakok, kerítés.

6. sorozat:

Temető

Tartalma: Régi magyar fejfák, harangok.”

Az album megjelenítéséhez pénzügyi segítséget keresett, ezért 1922 szeptemberétől önmaga és ismert vásárhelyi személyiségek – dr. Imre József, Szathmáry Tihamér, Csokán Pál – által írt folyamodványokkal igyekezett befolyásos támogatókat megnyerni. Az elismert ajánlások ellenére sem sikerült a szükséges összeget előteremtenie. Látván a segítség elmaradását, saját költségén összeállította a 125 fényképből álló első sorozatot. 1923. január 26-án Hainiss Győző tábornok közbenjárására Horthy Miklós kormányzó fogadta Plohn-t és megtekintette a képeket, s bár a kormányzónak nagyon tetszettek azok, de anyagiakkal ő sem támogatta a vállalkozást. Az *Érdekes Újság* a kormányzói fogadás hírére meghallva az 1923. február 22-én megjelent számában leközölt 10 képet. Az idősebb Plohn ezután egészen 1927-ig nem kereste a kiadás lehetőségét, ekkortól azonban 1933-ig több ízben is kért ajánlásokat ismert közéleti emberektől, dr. Banner Jánostól, dr. Imre Józseftől, Szeder Ferencről, Móra Ferencről és dr. Kogutowitz Károlytól, akik támogatásukról és nagyrabcsülésükről biztosították, de anyagi támogatást az ő közbenjárásukkal sem sikerült szerezni. Végül 1933 novemberében Plohn írt egy sikertelen folyamodványt a kiadás ügyében Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszternek. Ezután már csak egy dr. Baktay Ervin által írt ajánlás ismert 1940 júniusából.

A teljes, 6 sorozatból álló albumot tehát nem sikerült kiadni, azonban a szegedi múzeum 1927-ben megvásárolta az első sorozat egy példányát, majd ezt követően Hódmezővásárhely városa 1929-ben néprajzi múzeuma részére vásárolt az idős mestertől kb. 300 darab fényképet. A megvásárolt képek között szerepelt a döntően 1902-ben készített 141 db honvédportré, az 1904-es kiállításon bemutatott 42 db portré, a román katonák gimnáziumbéli pusztításáról 1919-ben készített 10 fotó, illetve a *„Képek a nagy magyar alföldi népéletből”* című fotóalbum több mint száz képe.

Az 1934-ben alakult Tornyai Társaság alapító tagja volt.

Első felesége halálát követően újra megnősült, feleségül vette Nagy Máriát.

1944 nyarán deportálták az idős fényképészt, aki útban a koncentrációs tábor felé, egy marhavagonban hunyt el.

Plohn József 1635 db üvegnegatívból álló hagyatékát 1952-ben vásárolta meg a múzeum az özvegyétől.

Bernátsky Ferenc

PLOHN JÓZSEF: KÁPOSZTASAVANYÍTÁS
(FORRÁS: TJM PLOHN-GYŰJTEMÉNY)

„*A* hagyomány úgy tartja, hogy a domonkosok Magyarországra érkezése 1221-ben történt, és Magyarországi Pálnak (Paulus Hungarus), bolognai egyetemi tanárnak, Szent Domonkos társának személyéhez kapcsolódik. A rend tatárjárás előtti történetét nagyon hiányosan ismerjük, még az első magyarországi kolostor helyét sem tudjuk egyértelműen megállapítani. Egyedül azt tudjuk, hogy a rend meglepedett az ország legfontosabb városi központjaiban (1277-ből származó adatok szerint kb. 30 kolostor volt magyar területen, azzal együtt, hogy az összeállított lista részben nem azonosítható városokat is felsorol). A török hódoltság és a reformáció csaknem teljesen megsemmisítette a középkori magyar rendtartomány kolostorait, mégpedig úgy, hogy a XVI. század vége felé a maradványokat szervezetileg más tartományokhoz csatolták.

1903-ban a domonkosok letelepedtek Budapesten, ahol kolostoruk és apostoli tevékenységük a háborúk közötti (és részben a háború utáni) időszakban a magyar főváros egyik fő intellektuális és lelkipásztori központjává vált. Hasonló szerepet töltött be a szombathelyi és az 1942-ben alapított debreceni kolostor is.

Teljesen leállították a domonkosok tevékenységét 1950-ben, amikor a kommunista hatóságok, a többi szerzetesrendhez hasonlóan, elnyomták őket, és minden állomáshelyüket eltörölték.” Forrás: www.domonkosok.hu/tortenet

Az 1989 után újjászerveződött rend egyik női ága 2005 óta városunk óvodáiban, iskoláiban, valamint a Szent István téri rendházában végez tanítói szolgálatot. Előjárójukkal, Dóra nővérrel készült az alábbi interjú.

✱

Az 1216-ban alapított Domonkos-rendnek két női ága van. Dóra nővér, Önöknek miben áll szolgálatuk alaptézise?

Keressük, mi az ínség a világban, amire választ tudunk adni, de bárhol is legyünk, bármely Domonkos-rendi ágról beszélünk, mindenekelőtt feladatunk azt hirdetni, hogy van Isten, aki szeret, és mindenkit hazavár. Egyik jelszavunk a veritas, igazság. Attribútumunk, egy kutya fákllyával a szájában, Szent Domonkos édesanyjának álmát idézi. Az álom szerint egy kiskutyát szül, aki fákllyával szájában körbeszalad a földön, és lángra lobbantja azt. Ezt követően született meg a kis Dominicus (Domini canis = Isten kutuskája), azaz a későbbi Szent Domonkos. A név magában hordozza szolgálatunk egyik alaptézisét, hogy hordjuk a világosságot körbe a világba.

Az elmúlt évszázadokban, de még a közelmúltban is nagyon sok politikai, gazdasági átalakulás történt úgy a világban, ahogy itthon is.

Társadalmi formák jöttek létre, és tűntek el, az egyházak megítélése is változásokon ment keresztül. Mikor volt nehezebb gondjuk?

Ez nem köthető korszakokhoz. Annyiban lehetett talán könnyebb, egyszerűbb, hogy a rend alapításának (1216) korszakában, ill. az azt követő néhány évszázadban mindenkinek volt azért egyfajta istenképe, nem voltak ateisták. Jézus szava azonban ugyanazt jelenti ma is, mint alapításunk évében. Ma, amivel nap mint nap szembesülünk, az a közömbösség, és ez nem köthető generációkhoz. A családnak mint gondolkodásformáló erőnek itt is nagy szerepe van. Ott, ahol megőrződött a hit apró lángja, ott befogadóbb a gyermek is.

Márk evangéliumában olvasható:

„Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek. Nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket.”

Hogyan élnek a szolgálatukban ezzel a tanítással?

Mindenki fontos számunkra. Isten mindenkit hív. Azok előtt is nyitva a kapunk, a szívünk, akik már elfogadták Isten tanítását. Elsődlegesen azoknak van szükségük ránk, akik még nem találták meg a hozzá vezető utat. Örömmel mondhatom, hogy jönnek hozzánk. Jönnek olyanok, akiket felkészítünk egyházi esküvőre, keresztelőre, első szentáldozásra, bérnámásra, és még nagyobb örömmel – ha nem is minden héten – olyanok, akik benső indíttatásból szeretnék jobban megismerni a hit alapjait, Jézus gondolatait. Volt olyan esetünk, hogy az egyik óvodából, ahol hittant tanítunk, egy kisgyermekkel eljött az édesanyja is, mert a kicsi annyit mesélt otthon, hogy az anyuka lelke is megnyílt a hit irányába.

Dóra nővér! Hogyan telik egy napjuk?

Házanként változik. Kőszegen, ahol iskolánk van, ott az iskola ritmusa szabja meg a napirendet, hiszen a nővérek ott tanítanak. Rendi központunkban, Budakeszin laknak idős, nyugdíjas, illetve azon fiatal nővéreink is, akik valamely fővárosi egyetemen tanulnak vagy tanítanak. Ungváron egy ötven fős egyetemista kollégiumot vezetnek rendtársaink.

Mi itt reggel hatkor közös szentségimáddással kezdjük a napot. Akiknek korán kell indulni tanítani, azok még a szentségimáadás előtt végzik el a személyes imájukat. Ezt követően háromnegyed héttől kezdődik a szentmise a reggeli zsolozsmával egybekötve.

Utána reggelizünk, és indul a napi munka. Van, aki egyik helyről a másikra biciklizik. Például Anna nővér, aki 15 óvodában tanít hittant. Ebből adódik, hogy nem tud mindenki egyszerre ebédelni, csak aki éppen otthon tartózkodik.

Délután, este folyamán jönnek hozzánk, ide a rendházba a csoportok, felnőttek és fiatalok egyaránt. Igyekszünk ezeket a csoportokat úgy összehangolni, megszervezni, hogy a nővérek együtt tudjanak vacsorázni, és megbeszélhessék közös dolgaikat. Utána zsolozsma.

Este kilenc után beáll a mély szilencium, ami azt jelenti – hacsak nincs csoporttal valaki –, hogy már nem kommunikálunk. Nem írunk levelet, nem telefonálunk, egymással sem beszélünk. Ez a szent idő, a szent csönd, ami a Jóistené. Ez tart egészen a reggeli mise végéig. De ez csak a hétköznapokra vonatkozik.

A hétvégék úgymond bonyolultabbak, hiszen akkor még több csoport jön, kettőnknek pedig a fővárosba is fel kell utazni időnként, ahol tanítunk. Én történetesen pszichodráma csoportot vezetek. Vasárnap – ahogy hétköznap is – a Szent István templomba megyünk szentmisére, ahol ketten közülünk a kislánykórust vezetik. A ministráns fiúkat is egy nővér irányítja.

Keddi napokon 18 óra után közösségi esténk van, amikor a zsolozsmát követően például összeállítjuk a következő hónap beosztását. Akkor tervezzük meg, hogy kik jönnek, mikor jönnek hozzánk, milyen programjaink lesznek, hogyan szervezzük meg azokat, illetve ez ad alkalmat az elmúlt időszakra vonatkozólag egyfajta kiértékelésre is. Van olyan kedd, amikor lelki megosztást tartunk. Elmondjuk, hogy lelki szinten mi történt velünk, mi érintett mélyen bennünket. A hónap egyik keddjén van dialógusunk is, amikor konkrét témáról beszélgetünk, véleményt cserélünk. Ezek a dialógusok nagyon fontosak a rend életében. Ezek alkalmával beszéljük át a közösséget érintő döntéseinket is, ahol mindenkit meghallgatunk, és igyekszünk konszenzusra jutni. A negyedik kedd pedig a csendes nap megosztása.

Mindenkinek minden hónapban van egy napja, amikor reggeltől estig csak a Jóistennel van. Változó, ki hogyan tölti. Van, aki kimegy a Tisza-partra, vagy ki sem mozdul a kápolnából, esetleg visszavonul a szobájába. Ez a lelki feltöltődés, a pihenés ideje. Ezt a napot tiszteletben tartjuk. Nem keressük, nem zavarjuk egymást.

Rekreációt (felüdülést) pedig vasárnap este tartunk. Ilyenkor társasjátékozunk, megnézünk egy filmet, beszélgetünk, együtt vagyunk, örülünk egymásnak.

A Domonkos-rendnek több ága is van. Egy helyen azt olvastam, hogy Önök az ún. harmadrendi ághoz tartoznak.

Ez egy régi, már nem igen használt elnevezés.

A Domonkos-rendnek összesen négy ága van. A domonkos szerzetesek, akik közül a legtöbben papok, de vannak közöttük segítő testvérek is. Ez a férfi ág.

A másodrendhez tartoznak a domonkos apácák, a szemlélődő nővérek, akik egész életüket a kolostor falai mögött élik. Tevékenységük okán sem kell kilépniük a kapun. Fordítanak, miseruhákat készítenek stb. A külvilággal nem érintkeznek, csak ha esetleg orvoshoz kell menniük. Ők az imádságnak élnek. Ez egy olyan életmód, melyre nem mindenki alkalmas. Van, aki erre van meghívva, ebben boldog. Én nem lennék rá képes. Nekem szükségem van arra, hogy emberek között legyek, beszélgessek velük, tanítványaim legyenek. Mi vagyunk az apostoli női ág, szintén kolostorban lakunk, de kijárunk a világra. Minket hívtak harmadrendnek a Második Vatikáni Zsinat előtt. A negyedik ág pedig Szent Domonkos világi családja, a világi domonkosok. Ők lehetnek bármilyen családi állapotú civil emberek, csak egy a fontos, hogy domonkos lelkületben éljék életüket.

Hogyan lehet a domonkos nővérek közé kerülni?

Rendünk központja Budakeszin van, ahol egy hivatásgondozó program keretében a szolgálatot magukénak érző, érdeklődő leányok megerősödhetnek abban, hogy valóban ezt az utat kívánják-e járni. Honlapunkon (www.domonkosnoverek.hu) erről a programról, rendünk történetéről, a jelentkezés módjáról és elkövetkező rendezvényeinkről is információkat lehet találni, olvasni.

Van olyan, hogy valakit nem találnak alkalmasnak erre a szolgálatra?

Az már igen hamar, a jelölt időszak előtt kiderül, ha valaki nem lehet boldog ebben a szolgálatban, hiszen Budakeszin a hivatásgondozó nővér igen sokat találkozik velük, ismeri őket. Amennyiben ez a nővér úgy látja, hogy velünk közös lehet a jelentkező útja, akkor javasolja jelöltnek. Ezt követően három, erre jelölt, nővér is elbeszélget vele. El kell mennie egy pszichológiai vizsgálatra, végül az előljáró hozza meg a döntést a jelentkező felvételéről, miután mindenki véleményét meghallgatta.

Avilai Szent Teréz A belső várkastély című művében a lélek fejlődésének hét szintjéről értekezik. Milyen stációkon kell végighaladnia a leendő nővérnek, ill. hogyan kísérik figyelemmel a fejlődését?

Az első év a jelölt idő, amikor együtt lagnak velünk, de még civil ruhában járnak. Az önismeret és az imádság ideje ez. Bekapcsolódnak a közösség életébe, külső munkát, feladatot még vállalhatnak. Ezt követi a két évig tartó novíciátus időszak, melynek elején megtörténik a beöltözés, új szerzetesi nevet kapnak. Ez alatt külső tevékenységet nem folytathatnak. A második évben sorra látogatják mind a négy házunkat, ahol részt vesznek az ottani munkában. Ez a probatio (vizsgálat, bizonyítás), amikor már apostoli munkákban is részt vesznek, mely időszak végén kerül sor az ún. ideiglenes fogadalom letételére, mely

IMA A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI RENDHÁZ KÁPOLNÁJÁBAN

évente, négy éven keresztül, megújításra kerül. Vagyis a belépéstől számítva minimum hét év telik el, amikor örök fogadalomra bocsátást lehet kérni, de nem biztos, hogy az engedélyt meg is kapja a nővér. Azt mindig az előljárók döntenek el. Van olyan, akinek javasolják, hogy hosszabbítson még egy évet. Minden képzésben levő nővérnek van egy közvetlen előljárója, egy mesternő (magistra), aki őt a fejlődésében személyesen kíséri. Ő tanítja, bevezeti a rendi tudnivalókba. A közösség pedig, ahol él, véleményezi, hogy mennyire segítőkész, pontos, érett, és szavaz arról, hogy javasolja-e a fogadalomra bocsátását. Az ún. rendi tanács is szavaz, mégpedig azt követően, hogy elbeszélget a jelölttel. A legfőbb előljáró, az általános főnöknő az, aki végül is döntést hoz, miután meghallgatta a magistra és a közösség véleményét.

Mit tanácsolna egy fiatal hölgynek, aki most jelentkezne önnél?

Tanácsnak nem mondanám, hanem egy olyan beszélgetésnek, amikor azt tudakolom, hogy mi indította felénk. Miért érzi, gondolja azt, hogy ez az ő útja? Vajon valóban isteni elhívásról van-e szó? Elmondom neki, hogy üljön le, és vegye sorra, milyen isteni adományai vannak, mi teszi boldoggá? Milyen karizmái vannak? Milyen ajándékokat kapott, hogy az Úristent szolgálja? Hiszen meglehet, isteni elhívást érez, de nem feltétlen közénk, a Domonkos-rendiek közé jött ez az elhívás, más női rendek is vannak. Ennek tudatában nézze végig a rendeket, hogy melyik az, ahol ő a karizmájával tudna szolgálni, mert előfordulhat például, hogy ő a betegek ápolására lett elhívva, és akkor nem a mi rendünkhöz kell tartoznia.

Van egy rendezvénysorozatuk, ez a Domonkos-kör. Mit lehet erről tudni, kiket várnak ide?

Havonta egyszer szervezzük meg, melynek kettős célja van. Egyrészt szól azoknak, akik érdeklődnek a domonkos lelkiség iránt, másrészt kapcsolat a világgal. Fontos, hogy naprakészek legyünk, hiszen csak úgy lehetünk hitelesek, ha ismerjük, megértjük a hozzánk közeledők életét, az életterüket, ahonnan jönnek. Milyen nehézségeik, örömeik vannak, mitől félnek? Beszélgetünk az őket érintő kérdésekről. Egy alkalommal például a keresztény-muszlim kapcsolatról volt szó, arról, hogy hogyan lehet erről keresztény katolikus módon gondolkodni. Beszélgettünk már a keresztény közgazdaságtanról, kereszténység és nemzet tudat témánk is volt. Általában külső előadókat szoktam meghívni. Így volt már pszichiáter előadónk, akivel a homoszexualitással kapcsolatos téveszmékről beszélgettünk, egy vendég rendtársunk pedig, aki bioetikát tanult, erről a szerteágazó tudományról tartott emlékezetes estét.

Közelgi ünnepünk a Pünkösöd. Mi a keresztény világ eme jeles ünnepének az üzenete?

Pünkösdkor a Szentlélek eljövételét ünnepeljük. Hálát adunk azért, hogy Isten soha nem hagyja magára az Őt keresőket. Mindenkit, aki szeretné Őt befogadni a szívébe, az életébe, azt megajándékozza Önmagával. Minden lelki segítséget megad ahhoz, hogy földi életünk útját Vele tudjuk járni, és a végén, halálunk pillanatában, a boldog, örök életbe léphessünk majd át.

fényesi Tóth János

SEMPER IDEM GONDA JÓZSEF EMLÉKÉRE

KRIVÁN FERENC:
DR. GONDA JÓZSEF EMLÉKÉRE

A magyar szecessziós könyvművészetnek a gyomai Kner melletti másik európai híru képviselője, a békéscsabai Tevan Andor műhelye 1912-ben közreadott egy 253 oldal terjedelmű kötetet. Címe: *Semper Idem*, szerzője Gonda József hódmezővásárhelyi városi főhivatalnok, a helyi *A Jövendő* című polgári radikális folyóirat főszerkesztője. A sajtós alcím szerint a könyv tartalma: *Rovások, feljegyzések, meglátások, impressziók, kritikák*. (A kötethez Tevan saját kezűleg rajzolt címlapot.)

Gonda már kezdő újságíróként, húszévesen, 1897-ben közreadott egy kisebb gyűjteményt. A *Hangulatok Loreley* című 25 tárcát tartalmazó füzet azonban csak későbbi kötetei fényében kaphat némi jelentőséget, mivel a valódi élmények hiányában írott szenvelgő, szentimentális, modoros írásokból álló opus darabjai társadalmi kérdéseket még alig érintenek. A való világ helyett a szerző fantáziájában, mintegy laboratóriumban előállított alakjai túlfűtött, felfokozott, irracionális érzelmek, szerelmek hordozói. Annál feltűnőbb, hogy tíz évvel későbbi újabb könyve mennyivel érettebb. Látókőre, érdeklődése kiszélesedett, a kispolgári milióból kilépve meglátja a paraszti világot, s bár gyakori még a szerelmi téma, ezekben is ráérez a társadalmi valóságra. Már könyve címválasztásában – *Új oltár, új istenek* – sem nehéz észrevenni Ady Andre hatását. Az első igazi Ady-kötet, az *Új versek*, a magyar 20. század nyitányaként 1906-ban jelent meg. Bizonyosra vehetjük, hogy Gonda egész valójára, gondolkodására, írásművészetére rendkívüli hatást gyakorolt a költő társadalmi szerepvállalása, mentalitása, gyökeresen új, lebilincselő írásművésze.

Mivel egy hónap különbséggel – majdnem egyszerre – születtek, a mély lelki életet élő Gonda talán testvérének, de mindenesetre ettől kezdve eszményképének tekintette. (Bár személyesen soha nem találkoztak.) Tanúja, szereplője ugyanakkor a századfordulón Vásárhelyen meginduló (viszonylagos) gazdasági, kulturális fejlődésnek, figyeli a választójogért, társadalmi reformok kivívásáért folyó országos mozgalmat – s mindezek nyomán adta közre 1907-ben második kötetét.

Ezt követően a helyi és országos kulturális, társadalmi változások tovább tágiították írói világát, érlelték gondolkodását. 1908-ban megindult a *Nyugat*, megalakult a Galilei Kör, Nagyváradon a Holnap Társaság. Sorjázta az újabb Ady-kötetek, a *Vér és arany*, az *Illés szekeren*, a *Szeretném, ha szeretném*, a *Minden titkok versei*. Vásárhelyen megszervezték a képzőművészeti egyesületet, megnyitották a könyvtárat, megalapították a múzeumot. Tornyai rendezte első nagy kiállítását, az 1911-es első Nyugat-esten vendégül láthatták Hatvány Lajost, Fenyő Miksát, Szász Zoltánt. Gonda pedig (aki a helyi fejlődés aktív közreműködője), miután 1910-ben *A Jövendővel* a *Nyugat* mellé zárkózik, megírja gyűjteményes kötetét: 1912-ben megjelenik a hihetetlen sikerű *Semper Idem*.

Kötetéhez nem kisebb személyiség, mint Ignóty Hugó (1869-1949), a *Nyugat* főszerkesztője írt előszót... Ő így jellemezte a művet: „A *Semper Idem* szó, amivel magát és könyvét jelzi, hű és találó; novellás párbeszédeiben, művészeti essayben, társadalmi vezércikkeiben Gonda József mindig ugyanaz a hevesen meggyőződött természet, ki új elveket szegez régi elvek ellen s tudtán kívül is paragrafusokba csavarja a furkót, mellyel a régi paragrafusokat törli pozdorjává.”

Maga a szerző könyve bevezetőjében ezt írja a címről: „*Semper Idem!* Mindig és mindenben legyen forrás, nyugtalanság, mindig és mindenben harc a tespedt, avult elvek levitézlett Don Quixotjei ellen...”

A 25 darabból álló kötet öt elbeszélése, de az irodalmi, művészeti tanulmányok, a szociológiai, jogi, politikai értekezések egyaránt a 20. századba lépő világ új eszméit, új kérdéseit vetik föl. Szenvedelyes érvelésű, kemény, tiszta beszéd, a polgári radikalizmus igazságai alapján egy gyökeres társadalmi megújulás teljes programját adja. Miközben rámutat, hogy

„*ebben az országban nyomorog a két kari munkástól kezdve az iparos, a kereskedő, a közhivatalnok, a lateiner osztály, szóval mindenki, aki a saját munkája...után él, az anyagi jólét, a pénz, a politikai, tár-*

sadalmi vezető hatalom azoké, akik minden különös intellektualitás nélkül helyezkedtek bele...”

A legsürgősebb társadalmi tennivalókat megfogalmazó tanulmánya szerint általános, egyenlő, titkos választójog alapján radikális demokrata párt szervezendő. Földet, valamint felekezeti befolyástól mentes iskolát kell adni a népnek. Államosítani a közegészségügyet, közigazgatást, megreformálni az igazságszolgáltatást. Fel kell hagyni az erőszakos magyarosítással.

A magyar szellemi élet, az irodalom, a társadalomtudományok legjelesebb képviselői, Ady Endrétől Jászi Oszkár, Fülöp Zsigmondon keresztül Somlyó Zoltánig egyöntetű meleg elismeréssel fogadták Gonda könyvét. A magyar sajtó élvonalá szinte kivétel nélkül tág teret adott a magas fokú elemzéseknek, méltatásoknak. Elsősorban természetesen a *Nyugat* s a *Huszádik Század*, de a kormánypárti *Pesti Hírlap* éppúgy kiemelten közölte a kritikáját, mint az ellenzéki *Pesti Napló* vagy a szabadkőműves *Világ* vagy a *Népszava*. Maga Ady Párisból küldte forró üdvözlését ilyen testvéri szavakkal: „Gonda József könyvét szeretem és irigylem is, mert a *Semper Idem* írójánál aligha él ma hívőbb, teltebb, kultúraltabb, jobb magyar és író...”

Endre Béla festőművész egyéni módját választotta az üdvözlésnek. Összegyűjtve a saját kommentárjaival ellátott kritikákat, előszót írt az egészhez, és Darvassy István címlaprajzával ki is adta.

Noha Gonda szülővárosát egy történelmi pillanatra a magyar irodalom élvonalába, Ady mellé emelte – „a lehetetlent” nem tudták „lebírní”. Folyóirata egyik utolsó számában így írt önmagáról:

„*En a forrongó szociológiai, művészeti, irodalmi és politikai élet napirenden lévő problémáit szedem elő rendre, polémiára, eszmecserére alkalmas formában... Száz irányban dolgozom, napi 14 órát legalább. Nem akarok lenni se képviselő, se nagyr. Igaz, hogy radikalizmusom szemet szúr és sokat kell szenvednem érte...*”

Szülővárosa megérezte, kit veszített benne – utolsó útjára ötezres tömeg kísérte.

Kriván Ferenc szobrász, kőfaragó (1889-1970) mélyeséges empátiával alkotott siremléket állított barátja, a fájdalommal korán távozott Gonda József nyughelyére. A katolikus temetőben lévő embermagasságú monumentumra két szót vésett: „*Semper Idem*”. Mindig ugyanaz.

A lázasan lobogó, gyorsan ellobbanó élet száz éve, 2013-ban hunyt ki.

Kőszegfalvi Ferenc
Fotó: Gaál Györgyi

A SZÉKKUTASI EMLÉKHÁZ

Ha turista látogatja Székkutat, és végigsétál a József Attila utcán, megakad a szeme egy fehérre meszelt parasztházon. A ház falára kitétt táblán ezt olvashatja: Emlékház.

A Székkutasi Vendégvárók Közhasznú Egyesülete Székkutas Község Önkormányzata támogatásával 2012. július 31-én sikerrel záruló pályázatot nyújtott be a Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alaphoz a LEADER Helyi Akciócsoportok közreműködésével.

SZÉKKUTASI EMLÉKHÁZ (f. Olasz Mónika)
SZOBA JELES SZÉKKUTASIAKKAL (f. Vári Dénes)
HAGYOMÁNYŐRZŐK (f. Vári Dénes)

A projekt keretében megvalósult a Székkutasi Emlékház turisztikai fejlesztése. Nézzük meg, mit is rejteget ez a valóban szép házikó!

A tornác végében egy üvegezett tabló adja tudunkra, hogy régi ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap) -házirol van szó. 1944 szeptemberéig Székkutason 62 ilyen házat építettek állami támogatással, melybe rászoruló, 5-10 gyermekes nagycsaládokat költöztettek be.

A ház utcafronti szobájában egy középparaszti életteret megjelenítő enteriőr került kialakításra, amely az 1930-as, 1940-es éveket idézi, és rendszeresen ott-hont ad az általános iskolásoknak szervezett helyismereti foglalkozásoknak. Egy kisebb teremben látható a *Székkutas-Kápolnadúlőben 1965-1987 között* B. Nagy Katalin régész által feltárt 534 szarmata és avar kori sírleletről készült tabló és néhány tárgyi emlék, mely egy Árpád-kori település létét igazolja. E terem másik felében a katolikus és református templom építéséről láthatunk írásbeli dokumentumokat és fotókat.

A kiállítóhely egy másik részében a település 20. századi történetének néhány fejezete elevenedik meg. Az első tabló az 1948-ban elkezdődött kulákküldözést mutatja be. Ezt követően több tablón keresztül tanulmányozhatja az érdeklődő a részben Székkutason és környékén megalapított Fehér Gárdát. Korabeli állambiztonsági dokumentumok és fotók szemléltetik az 1940-es évek végének egyik legjelentősebb antikommunista ellenállási mozgalmát. Fotók idézik fel a tézsesítés és a Gyapottermelési Kutató Intézet történetét is.

Az épületben az elmúlt idők konyhája is felevenedik egy kisebb enteriőrben.

Az emlékház különlegessége a középső termében elhelyezett érintőképernyős konzol, mely a kiállított anyagokhoz nyújt adatbázist. Régészeti, helytörténeti és néprajzi szakanyagok segítik a látogatók elmélyülését és önálló kutatását a különböző témákban.

Az épületből kilépve a ház végében álló dohánypajta egy részében folytatódik a néprajzi kiállítás. A kiállított tárgyak a hagyományos gazdálkodás eszközeit, a gabonatermesztés, állattartás és a háztartási munkák szerszámait mutatják be. Az itt elhelyezett asztalok és székek lehetőséget, helyet adnak civil közösségek rendezvényeinek.

A Székkutasi Emlékházban kiállított tárgyakról nemcsak hagyományos írott szövegek tájékoztatják a látogatókat, hanem QR-kódok leolvasásával is megismerhetik egy-egy tárgy történetét és a hozzájuk kapcsolódó érdekességeket.

Hogyan telik meg étellel az emlékház?

Az általános iskolások rendszeresen helytörténeti foglalkozásokon ismerkednek meg településük múltjával a kiállított tárgyak, írott dokumentumok segítségével. A civil közösségek rendezvényeit a dohánypajtában elhelyezett kültéri bútorok segítik, így biztosítva a kényelmesebb szórakozás lehetőségét. Az emlékház udvarán versekkel, dalokkal, kiszabáb étetéssel búcsúztatják az óvodások és a kisiskolások a telet. A tervek között szerepel egy felnőtteknek szóló ismeretterjesztő előadássorozat, valamint ez év áprilisában egy húsvétoló kavalkád, melytől ismét étellel telhet meg a Székkutasi Emlékház.

Blaskó Jánosné

PÓSA LAJOS EMLÉKEZETE...

Ép kiállítású, könyvészeti szempontból is igényesen tervezett és kivitelezett köteteket jelentett meg a Siker Kiadó Pósa Lajos halálának századik évfordulójára. Az *Apró történetek* a gazdag és sokrétű életmű egy szeletének válogatott darabjait tartalmazza 88 oldalon, Apró Ferenc jól eligazító előszavával, Kun Miklós Jenő szakszerű szerkesztésében, és Gintner Csilla érzékeny, a versek hangulatát újratevő, kiváló illusztrációival.

A kötet egyik része dalszerű ballada, a másik fele dalszerű életkép. Mindkét műfajt jól jellemzi a cím: *Apró történetek*. A ballada Greguss Ágost 1865-ös közkeletű meghatározása szerint: „tragédia dalban elbeszélve”. A balladának cselekménye van, ezért elbeszélés, de általában nem „apró”, rövid történetet mond el, hanem viszonylag hosszút, amelyben gyakran az egész élet benne van. De mindenképpen valami

A költő az egész cselekményből csak néhány mozzanatot idéz fel, rövid sorokban pattog a történet, ritka a kifejtett párbeszéd is, annál több az elhallgatott, ami tovább fokozza a sűrítettséget. Ez a tömörítő erő, a kihagyásos szerkesztés a legjellemzőbb és egyben a legmodernebb Pósa Lajos verseiben.

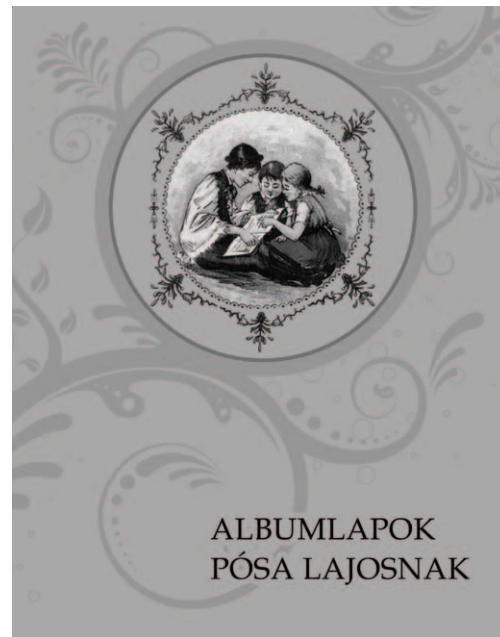
PÓSA LAJOS
Apró történetek
Bp., Siker K., 2014. 88 p.

milyen sorsfordító eseményt rögzít, tehát a műfaj epikai rokona a novella: az egészet annak egy részletén keresztül ábrázolja. Így lesznek Pósa Lajos költeményei novellaszerű dalok, amelyek az élet sűrített teljességét modellezik. Verseinek sajátossága abban áll, hogy paradox módon benne nem a történet, a cselekmény az „apró”, hanem a szöveg, ami a „hosszú” cselekményt „röviden” felidézi. Így a kötet versei közül nemcsak a hosszabb, klasszikusan is balladának tekinthető darabok felelnek meg a műfaj szabályainak (*A csendes ház, Fodor Ágnes, Buzogány Sebestyén*), hanem a rövidebbek is, mert azokban is középpontban áll a bűnt – a XIX. században még magától értetődően – követő tragikus bűnhődés motívuma. (*Galambos Lidi, Bocsnát, A rózsa, Boldogság, A menyasszony, Síró kút, Dal a libapásztorlányról, Altató, Vályi Kovács Ferenc*) A bűn és bűnhődés mozzanata tekinthető a ballada legfontosabb műfaji jellemzőjének. Ez különíti el a kötet többi darabjától, a tragikus életképektől, mert noha azokban is van értékpusztulás, de az nem kapcsolódik közvetlenül bűnhöz vagy bűnhődéshez. (*Titkos könny, Egy arckép, A szécsi molnárné, Az aranyoskúti szegény juhász lánya, Az apáca, Az aranyos hintó, „Nincsen idehaza”, Esketés, Kútra járó kislány*).

A XIX. század, ahogyan Dosztojevszkij regényének címe meghatározza, a *Bűn és bűnhődés* korszaka. Ez a témája Flaubert Bovarynéjának, ebben gyötrődik Tolsztoj *Anna Kareninája* és Arany János *Ágnes asszonya* is. A bűn súlya elviselhetetlen, a lélektani bűnhődés gyakori következménye Pósa Lajos tág értelemben vett balladáiban, „apró történeteiben” is az öngyilkosság és az örület. Az ok magánéleti, a korszak alapélménye az esztétizált tragikum: a szerelmi szenvedély tisztítja kútba a megessett lányt, a rossz házasságban szenvedőt, bolondokházába a csecsemőgyilkos anyát, vagy szerelmi bosszú miatt ítélik halálra a gyilkossá váló legényt, megcsalt férjet.

Tizenegy évvel Pósa Lajos halála után, 1925-ben írta József Attila *Tiszta szívvel* című versét, amely immár tipikusan XX. századi népköltészeti jegyeket hordozó modern – és szintén nagyon rövid – ballada. Ebben, jellemzően a XX. századra, a fasti tett oka a hiány, a semmi, a nihil. A bűnt itt is bűnhődés követi, de immár nem ez áll a középpontban, hanem a lázadás. A tragédia nem zárul le a bűnös halálával, mert tagadásának mérgező szelleme tovább él, a vers a lázadás apoteózisaként is olvasható. A korábban kikezdetetlen értékek – Isten, haza, család – tagadása azonban közvetett és paradox módon éppen ezek abszolút voltának elfogadását, igenlését jelenti.

Pósa Lajos stílusában, szóhasználatában, verselésében a legkevésbé eredeti, mert itt követi leginkább a Petőfitől tanult népdalszerűséget: az egyszerű természeti képek ütemhangsúlyosan megverselt párhuzamát az élettel. Legfontosabb esztétikai összetevője a balladai homály, így a kötet versei nagy terepet hagynak az olvasói kiegészítéseknek, aki magában újraalkothatja, teljessé teheti az „apró történetet”.

ALBUMLAPOK
PÓSA LAJOSNAK

Albumlapok Pósa Lajosnak
Bp., Siker K., 2014. 212 p.

A másik, nagyalakú, a régi mesekönyvek hangulatát idéző, fényes lapokra nyomott, 212 oldalas szép könyv az *Albumlapok Pósa Lajosnak*. Kun Miklós Jenő előszavával és kiváló szerkesztésében jelent meg ez a szöveggyűjtemény, amelynek célja az árnyaltabb Pósa-kép kialakítása. Olvasása után örömmel állapíthatjuk meg, hogy a mű teljesíti küldetését. Sokrétűen és több szempontból mutatja be, illusztrálja és értelmezi az életmű összetevőit.

Bizonyítja, hogy a szerző kiemelkedő szerkesztői és publicisztikai munkássága mellett sok szépirodalmi műfajban is maradandót alkotott. A magyar gyermekköltészet megteremtése mellett írt mesét versben és prózában, verset és balladát a felnőtteknek, továbbá számtalan, már életében közkinccsé vált nőtaszöveget is.

A kötet a pályatársak és a mai kutatók tanulmányaival ábrázolja a szerző életrajzi mozzanatait, kapcsolatát szülőfölddel, a történelmi Magyarországgal és a neves kortársakkal. Többek között Mikszáth Kálmánnal, Bródy Sándorral, Móra Ferencsel és Dankó Pistával. A szövegválogatás és a szöveggondozás igényes: időrendben halad, de ezt megtöri olykor a szembeállítás a mával. Felteszi a legfontosabb kérdéseket: hogyan láthatjuk halála után száz évvel az életművet. Miért és hogyan szorult ki a kánonból, miért így alakult hatástörténete?

A magyar kánonképzés eléggé szűkeklű, ami azzal magyarázható, hogy ezen a területen is a kelleténél jobban érvényesült a mindenkori politika torzító hatalma. Nem hagyta a történelem, hogy az érték szervesen megmutatkozhasson és megmaradhasson. A másikkok, hogy a mindenkori magas irodalom nem eléggé toleráns és megértő a másodikk és a harmadik vonalbeli szerzőkkel, noha azok is fontos szerepet töltenek be a kultúra szerkezetében. Továbbá hajlamos műfajokat és verstípusokat is kirekeszteni a kánonból, pedig azok is a kulturális mező részei, és éppen tömeghatásuk miatt gyakran szélesebb közönséghez is eljutnak, mint az elit művek.

Kiemelkedő a kötet képanyaga, a szerzők arcképe mellett nagyszerűek az Én Újságomból átvett korabeli illusztrációk, a könyv- és kottafotók, és a sok kisdiákot ábrázoló csoportképek. A fényképek fontos üzenetet hordoznak, mert a történelmi pillanat lenyomatait, belőlük a „boldog békeidők” történelmi Magyarországnak – Arad, Szeged, Kalotaszeg – levegője árad. A kötet Hódmezővásárhely önkormányzatának kiemelkedő, továbbá számos hazai és felvidéki magánszemély, kulturális közösség és egyház támogatásával jelent meg. A névsor reményt keltő összefogást jelez, ami bizonyára Pósa Lajosnak is tetszene, hiszen az általa még egészen megélt, de immár szétdarabolt és szétszóródott magyarságot tereli újra egybe a könyv utolsó lapjain, ahol a Felvidék számos települése szerepel Almágytól a szülőfalun, Nemesradnóton és Ottawán, Augsburgon és Rimaszombaton keresztül Los Angeles-ig. Köszönet a szép könyvekért, az önzetlenségért és a figyelemért minden támogatónak és alkotónak!

Simon Ferenc

Pósa Lajos

Fodor Ágnes

Fodor Ágnes jó leány volt,
Legrosszabb lett mégis –
Megharagudt rossz lelkére
A csillagos ég is.

Fodor Ágnes kicsijének
Síró szavát hallja,
Pedig üres az a bölcső,
Mégis csak ringatja.

"Csicsija már! bubuja már!
Gyi, te szárnyas angyal!
Vigy el engem az istenhez
Egy szóra magaddal!

Csicsija már! bubuja már!
Oda a nyulacska.
Aludj, aludj a Tiszában,
Te arany halacska!"

Kocogtatnak az ablakon,
Gyöngé sírás hallik:
"Altass el már, édesanyám!
Alig vagyok, alig!

Rossz egyedül a Tiszában,
Hazajöttem onnan:
Gyere velem, majd elalszom
Ölelő karodban!"

Fodor Ágnes bomlott hajjal
Fut a sötét éjbe.
Altatni megy kicsijét a
Tisza fenekére.

Fodor Ágnes! Fodor Ágnes!
Mire is jutottál!
Még a vándor sem állhat meg
Pihenni sírodnál!

EUTERPÉ ÁRNYÉKÁBAN — ZENEI TANULMÁNYAIM

Néha az ember olyan dolgokkal is előhuzakodik, beszél és ír, amelyekkel — sokak szerint — jobban tenné, ha elhallgatna és elhajítaná a tollát, vagy elfelejtené, hogy hová tette. Így vagyok most én is az ifjonci zenei tanulmányaimmal. Azért írok mégis erről, a fényesnek nem mondható kilenc évről, mert érettebb fejjel úgy ítélem meg, hogy vitatható feleslegessége ellenére, az olvasó számára némi tanulsággal fog szolgálni, annál is inkább, mert az okos ember a más kárán tanul. Továbbá Szókratész is erre biztat, amikor az életet csak akkor tekinti életnek, ha azt leírják, ha arról beszélnek.

Mivel édesapám kántortanítóként kezdte a pályáját (1925), úgy gondolta, hogy a jó hallással megáldott három gyermekével (Mária, Tamás és Erzsébet) megismerteti, megszeretteteti a zenét. Mivel otthon volt zongoránk, kézenfekvő volt, hogy „zongorilla” szerep vár ránk.

Most, amikor elszántam magam az emlékezésre, jöttem rá az írás objektív és szubjektív nehézségeire, a feltételek nem elégségesek voltára. Az első négy év tanulmányi értesítőjét nem, de ötödik évfolyamtól kezdődő tanulmányaim bizonyítványát már megtaláltam az „archívumomban”. Átlapozva lila színű Kádár-címeres zeneiskolai értesítőimet/bizonyítványaimat, átgondolva az Állami Zeneiskolai tanulmányaimat, számomra is érdekes és tanulságos momentumokra derült fény.

Visszaszámlálással kiderítettem, hogy nyolc éves koromban (1952/53-as tanévben) kezdtem meg zeneiskolai tanulmányaimat szülővárosomban, Hódmezővásárhelyen. A katolikus templom keleti oldalán, a mai Virág és Andrassy utca sarkán álló Károlyi család építette Tisztartó házban, Szabó András zongoraművész keze alatt indultam el a számomra rögzös úton. (Ő volt 1942 és 1953 között a Zeneiskola igazgatója; gimnáziumi osztálytársam, Szabó Ilona nagybátyja.) Már fújt a kultúrpolitikai változások szele (1952. aug. 14-én Rákosi Mátyás alakít kormányt, összevonja a párt- és államvezetői posztot! Megjelenik a Népművelési Minisztérium 68/1952 sz. rendelete a zenei intézmények államosításáról.), amit az is bizonyít, hogy az első félévben még a Városi Zeneiskolába, a másodikban már Állami Zeneiskolába jártam. Ma "sine ira et studio" meg tudom ítélni zenei képességemet, és azokat az emberi tulajdonságaimat, amelyek óhatatlanul szükségesek lettek volna a professzionális zenei tanulmányaimhoz. Bizony nem tartoztam Szabó András tanár úr nagy reménységei, titánjai közé.

Fotó: Benák K.

AHOL MEGKEZDTEM ZENEI TANULMÁNYAIMAT
(Károlyi-ház — inspektorális kvartélyház)

A csokornyakkendős tanár urat ügyetlenkedésem rendre felingerelte. Feszültsége levezetésére, a zongora klaviatúrájának végébe kapaszkodva billegett a székén, arcára kiült az unalom, és egyre ingerültebben instruált. Nagyon félttem tőle, aminek meg is lett a következménye, mert egy év múlva közel álltam a bukáshoz. Ekkor még nem értettem egyet Kodály Zoltán híres mondatával: „A zene az élet szépségét, s ami benne érték, azt mind meghatványozza.” A következő években javult a bizonyítványom, tanáraink pedig évenként/félévenként változtak a következő rendben: Steindl Rudolf, Budai Lászlóné/Magdi néni, Szabó András, Kovács Klára (November 7./Kálvin János tér 5.), Szabó András.

1959-ben Szabó András tanár úrnál fejeztem be zongora tanulmányaimat; nála, akinél hét évvel korábban az alapokkal ismerkedtem meg. (Szabó András tanár úr később Vásárhelyről Kaposvárra került, és az ottani zeneiskolában folytatta oktató-nevelő munkáját. „...korábban azonban Budapesten kiváló Bartók interpretátorként tartották nyilván. A zenei élet fellendítésében nagy szerepet játszott, egyébként zárkózott, kevés beszédű, a tantestületben nehezen oldódó személyiség volt.” — írja róla a Kaposvári Zeneiskola egykori igazgatója, Csopor László.) Zongoraóráim korábban megnevezett helységei közül még egyre emlékszem, a Völgy utcai épületszárnyra. Sajnos az ott tanító tanárom/tanárainkat már nem tudom megnevezni. Ha emlékeim nem csalnak, a Zeneiskola 1953 decemberében a Károlyi Házból a mai Kálvin János tér 4. számú eklektikus épületbe költözött át. Tudomásom szerint az oktatás a Zeneiskola épületén kívül három helyen is folyt: 1. Dr. Jakab Jenőné Mária néni a Hódmezővásárhelyi Unitárius Egyházközség lelkeszi lakásában, a Vörös csillag/Vöröskereszt u. 16. szám alatt tartotta óráit. (Mária nővérem mesélte, hogy Mária néni olyan segítőkész volt, hogy az is előfordult, hogy házhoz ment órákat tartani!) 2. Budai Lászlóné Magdi néni lakásán oktatott (Bajcsy-Zsilinszky u. 5.). 3. A Tanítóképző Intézet (ma Liszt Ferenc Ének-zenei Általános Iskola) déli szárnyában is voltak órák, Völgy utcai bejáratnál.

1957 és 1961 között klarinétozni és fagottni tanultam Szalay György tanár úr emlékezetes óráin. (Itt bátorodom megjegyezni, hogy olyan kalligrafikus állóbetűs írással, mint Szalay tanár úr, azóta sem találkoztam.) Mindkét hangszer nádjának faragásába beletanultam, és megismertem a birka-faggyú fáfűvös hangszerek életében betöltött szerepét is. Közben az 1958/1959-es tanévben befejeztem zongora tanulmányaimat. Az utolsó három tanévben (1959 és 1961 között) szombat esténként zenekari gyakorlaton is részt vettem, a mai városi fűvőzenekar elődjében, az Úttörőház zenekarában, amely játékaról a Magyar Rádió is készített felvételt. A zenekar a zeneiskola díszteremben tartotta próbáit, Csikós Miklós festette Kodály Zoltán kép alatt. (Csikós Miklós rajztanárom volt 1967/1968-as tanévben, a mai Mária Valéri Utcai Általános Iskola régi épület részében.) A fűvőzenekar lelke Steiner Béla tanár úr volt. Ő volt a zeneiskola igazgatója, ő írta a partitúrát, az egyes hangszerek szólamait, ő tartotta a zenekari gyakorlatokat, és évfolyamunknak a szolfézs órákat, ő volt a kórusok karmestere is. Steiner tanár úr a zenei oktatás Jolly Jokere volt! (Ha emlékezetem nem csal, akkor időnként Lázár Imre tanár úr is kézbe vette a karmesteri pálcát.)

A zenekarból Jakab Zoltánra (klarinét) és három zenésszé vált társamra emlékszem: Kerekes Terire (fagott), Marton Gyurira (fuvola) és Sutyinszky Jancsira (alias Sonaj) (kürt). A három többit is Békéscsaba fogadta be tanulmányaik befejeztével, és így lehetőségünk volt egymással a későbbi években is többször találkozni. Ráadásul az énektankönyvek írójává, és karmesterré vált Sutyinszky János a Bethlen Gábor Gimnáziumban osztálytársam is volt.

A vásárhelyi zenei oktatás körülményeiről összefoglalóan elmondható Héракleitosz szállóigévé vált szavai: pantha rhei/minden változik.

Mi is jut eszembe a zene zsongó világában, Euterpé közelében eltöltött kilenc évből? Elsősorban a következő szerzők kottái: Szőnyi, Czövek, Czerny, Bach, Bartók, Kodály Biciniumok, Péczy, Balassa... Őszintén megvallom komolyabb emocionális hullámokat e szerzők művei közül csupán néhány keltett bennem. Különösen a bécsi születésű osztrák Carl Czerny (1791 – 1857) taszított egyre távolabb a muzsikálástól. Nem tette számomra élvezetesebbé ujjgyakorlatait, etűdjeit az a tény sem, hogy Beethoven tanítványa volt, és a fiatal Lisztet is tanította. Szorgalmasan robotoltam, próbálkoztam közelebb kerülni a legnagyobb zongorapedagógusok egyikéhez, de sajnos nem tudtam vele megbarátkozni, mert a szikár, formalista beállítottsága számomra idegen volt. (Szegény édesapám pedig mindent megtett, hogy amit lehet, kipróbáljon belőlem. Előfordult, hogy este fél tízkor rángatott ki az ágyból, hogy kikérdezze a másnapi penzumot. Az időpont a mai ember száma kissé bizarrnak hat, ezért magyarázatra szorul. Édesapám este kilenckor fejezte be a tanítást, én pedig a tévétel világban ilyenkor már ágyban voltam. Mondanom sem kell, hogy a kikérdezés nem volt "dolce far niente". Ma már látom, hogy az akkor lenyelt keserű pirula hosszú távra szolgált, hiszen a zene még ma is hozzájárul spirituális egészségem megtartásához. Ezért gondolok most is hálás szívvel édesapámra és zeneiskolai nevelőimre. Áldás legyen rajtuk!)

Ma már tudom, hogy Czerny volt az a zenei szita, amelyen a keresztülések szárnyra kaptak, és elrepültek a Parnasszus alá, Euterpé közelébe. Még ma is emlékszem a zeneiskola egyik-másik szobájának ajtaján keresztül kiszűrődő néhány szép Chopin, Schumann, Liszt, Debussy darabra. Mondanom sem kell, milyen irigykedve, álmodozva hallgattam meg a tehetségesek játékát. A hallgatóság szenvedélyemmé vált. Ilyenkor mámoros kábulatba zuhantam, amely elmúltával könnyűnek és tisztának éreztem magam. Korábban mentem órára, és óra után nem mentem mindjárt haza, csak azért, hogy néhány percet potyázó füleléssel, lelkem fürdetésével tudjak eltölteni. Az egyik ajtón átszűrődő Chopin darabról csak évtizedekkel később tudtam meg, hogy annak idején a szublim g-mol ballada egy részletét hallgattam az ajtó előtt futó zöld árnyékkal tarkázott boltozatos folyosón. Vajon megvannak-e még a Völgy utcai udvar juharjai és öreg japánakácai? (A Tanácsköztársaság/Szt. István tér és a Völgy u. között elterülő egykori présház, ma Liszt Ferenc Ének-Zenei Iskola déli szárnyába jártam zongoraórára.)

Kovács Klára zongoratanárnő, az 1957/1958. tanév folyamán, a Zeneiskola Tanácsköztársaság/Szt. István téri oldalának egyik emeleti pianínós termében adott órát. Ő volt sorrendben a negyedik oktatóm. Neki sikerült elérnie, hogy első félévben, életemben először és utoljára, jeles szorgalomjegy kerüljön az értesítőmbe. Bájos, kellemes és halk szavú hölgy volt. Közhelynek számít, de mentalitása nagyon hasonlított édesanyáméra. Még ma is előttem van, ahogyan hüvelyk és középső ujjá közé fogott illatos párizsis zsemleszendvicset fogyaszt uzsonnára. Télen az egyujjas irhakesztyűjét a mahagóni színű Petrof pianínó tetején tartotta. Mivel nekem egy kopott kötött kesztyűm volt, nagyon csábított a gondolat, hogy egyszer felhúzhassam eleganciájával, melegségével és puhaságával csábító kesztyűt. Sihederként nem volt hozzá merszem, hogy a tanárnőtől elkérjem a kesztyűt. Kivártam a megfelelő pillanatot, amely el is jött, mert a tanárnő egyszer magamra hagyott. Az igazság keserű volt. Az én nagy mancsom nem fért bele a szép filigrán egyujjasba. Így aztán, a mai napig sem tudom, hogy milyen meleg az egyujjas irhakesztyű.

Első fellépésem – talán az 1950-es évek közepén – a Bethlen Gábor Gimnázium régi színháztermében (ma könyvtár) lett volna, ha a Párkák közbe nem szólnak. Steindl tanár úr Robert Schumann: Fröhlicher Landmann /Vidám földművesével szándékozott a világot jelentő deszkákra léptetni. A színpad függőnye mögött izgatottan, az ottani technika megfigyelésével vártam jelenésemre, amelyet akarom is, meg nem is. A tanár úr időnként megnyugtatót, hogy hamarosan sorra fogok kerülni. Álmodozásomból felriadva, azon kaptam magam, hogy csend vesz körül. Elindultam, hogy megkeressem a többieket, de hideg verítéken kívül semmit sem sikerült elérnem.

**AHONNAN A MUZSIKA TISZTELETÉVEL
ÉS SZERÉNY TUDÁSÁVAL TÁVOZTAM**
(Kálvin János tér 4. Állami Zeneiskola, egykori Központi Szálloda)

Kiderült, hogy az épületben csak ketten vagyunk, a takarító néni és én. Úgy határoztam, hogy a történet tanulságait levonom, de elhallgatom a dolgot, mert már megtanultam, hogy figyelmetlenségem miatt – nevelési okokból – az ostor rajtam fog csattanni.

Később fagottosként – Szalay György és Steiner Béla tanár úr jóvoltából – , már sikeres fellépéseim voltak különböző városi rendezvényeken. Egy ilyen alkalommal volt szerencsém a városháza dísztermét díszítő, történeti nagyjainkat ábrázoló festményekkel megismerkedni. Különösen Tornyai János „Bercsényi Miklós” képe ragadott meg. A magyar függetlenség egyik dicső alakjának sötét háttérből kivillanó kardja szinte felszakította a vásznat. Bevallom, a kuruc főgenerális, a vezérlő fejedelem hűséges barátja és bizalmasa, az előadás végéig magához vonzotta tekintetem. Engedhettem a csábításnak, mert kotta nélkül játszottam.

Summa summarum: Milyen haszna volt a zeneiskolában eltöltött kilenc évemnek? Erre a kérdésre csak akkor tudnék korrekten választ adni, ha előbb megismerném a filozófusok zenével kapcsolatos gondolatait, és választ kapnék a következő kérdésekre: Miért szeretjük azokat a rezgéseket, amelyek kellemes hangérzetet keltenek; mit foglal magába a zenei kultúra (a cultura latin szó jelentése: lelki élet); milyen módon kapcsol össze bennünket a közös élvezet? Ezekre a kérdésekre kimerítő választ, jelen írás keretei között nem adhatok, de megpróbálom a kilenc év hasznát úgy-ahogy leszűrni.

Ha zenei hivatás, a zenéhez való viszony alapján nagyvonalakban osztályozzuk a polgárokat, akkor a főnevek következő sorához jutunk: szerző, előadó, író, beszélő, gyűjtő, oktató-nevelő, hallgató, olvasó. Ezek közül a személyiségjegyeim közé sorolhattam az előadócskát, az értve hallgatót és a tudatosan olvasót. A zeneiskola intézményétől sok-sok mindent kaptam, de befogadni természetesen és sajnálatosan csak az adottságaimnak megfelelőt tudtam. Azért nem szégyenkezem, mert „jó földnek” tarthatom magam. *„Egy magvető ember kiméne vetni, és amikor a magot hintoné, némely az magban esék az utfélre, és eljövénék az madarak és elkapdosák azt. Némely esék a köves helyre, ahol nem vala sok föld, és hamar kikele, mivelhogy az földben nem vala mélyen a mag. És a nap, mikor felkelt volna, megsüté azt, és mivelhogy nem vala gyökere, kiszáradta. Némely pedig esék a tövis közé, és a tövisek felnevelkedvén, megfojták azt. Némely esék az jó földbe és gyümölcsöt teremte, némely százannyit, némely hetvannyit, némely harmincannyit.”* – Máté evangéliuma, XIII.

Egy bizonyos: *„...aki zenével indul az életbe, az életnek olyan kincsét kapja ezzel, amely átsegíti sok bajon.”* – Kodály Zoltán.

Domokos Tamás

BALOG ERNŐ GRAFIKÁIRÓL

Balog Ernőt (Encit) nem lehet helyben megszokott képzőművészeti ismérvekkel behatárolni. Ami mégis ide köti: érzelmi túlfűtöttsége, ami e tájhoz kapcsolja. Nem elhanyagolható természetesen Vásárhely titkos, serkentő hatása az alkotó tevékenység végzéséhez. Életét sokszor zaklatott időszakok zavarták. Mégis egyenes fejlődés figyelhető meg nála. Igazi önképző volt. Vagyis amatőr. E két kifejezés azonban ugyanazt jelenti. De felületes ítélettel az amatőrök tevékenységét lekicsinylik. A XX. század második felében jelent meg ez a szemlélet, és a diploma nélküli alkotókra vonatkozott. A kelet-közép-európai szocialista országok kultúrpolitikája határozta ezt meg, ahol mindent intézményesíteni kellett a minél nagyobb befolyásolhatóság érdekében. Természetesen a művészi értéket nem lehet e két tényezőtől meghatározni. Rengeteg dolog árnyalja a végeredményt. Hatásukra születhetnek és születnek is zseniális és jelentéktelen alkotások.

Enci grafikái tömör megfogalmazások. Különböző vonalrendszerekkel gazdagítja a felületet, és a fekete háttér hangsúlyozza a formákat. Témáiban megtaláljuk a lét és az elmúlás filozofikus elemzéseit. Megjelennek a lélek szorongó mélységei is. A nő mint a szerelem és a teremtés forrása. Ezek természetesen nem könnyen befogadható és nem mindenkinek népszerű témák. Azonban mégiscsak az ember bonyolult lelkivilágának részei. Csaknem egyforma hangsúllyal éljük meg. Alkotásainak hitelességét érzésinek mélysége, a tökéletességre törekvés igénye és alkotói alázata biztosítja. Legkiforrottabb korszakában összefüggő sorozatot alkotott. Ekkor a Tornyai János Múzeum teremőreként dolgozott a régészeti kiállításnál. Ez adta a döntő inspirációt. Ez segíthette abban, ami világossá tette számára, hogy korábban megfogalmazott témáihoz milyen ősi jelrendszer kapcsolható.

Stilusa 1987-88-ban vált teljesen kiforrottá. Ekkor szinte folyamatosan rajzolt. Ez idő előtt a *ceruzával* készült rajzok témáit főleg a természet inspirálta. Annak transzcendens víziói és abban megjelenő férfi–nő kapcsolatok szimbólumai érdekelték. Az 1985-ös rajzán az előbb említett téma például félelmetes szorongásként jelenik meg. Tanulása érdekében tanulmányrajzokat is készített a Városi Képzőművészeti Szakkörben.

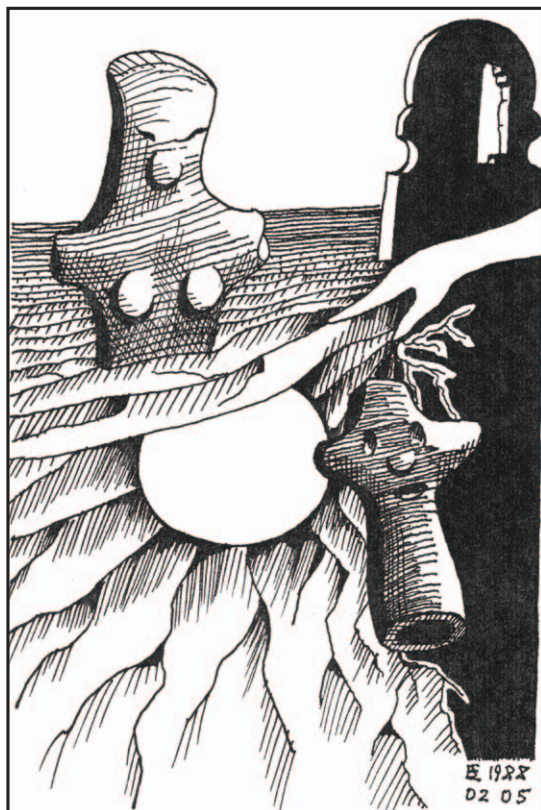
Később tollrajzokat készít *tus-*, illetve *fekete filctollal*. Ekkor jelennek meg a Tornyai János Múzeum régészeti tárgyai képein. Természetesen mindig Balog Ernő tálalásában, átírásában. Tehát nem tanulmányrajzokról van szó! Ez a környezet ihlette önálló jelrendszer megfogalmazására. Ezek a munkák technikailag is kiforrott alkotások. Képeinek soha nem adott címet, így kényszerítve a nézőt, hogy saját lelkiállapota szerint hangolódjon rá.

Balog Enci sajátos életútja számomra igazolja, hogy az iskola – mesterséget, a lélek – művészetet tanít. Legyünk büszkéek rá, hogy alkotásai közösségünket, és reményeim szerint az egyetemes művészetet is színesíti, gazdagítja.

Sonkoly Tibor

Balog Ernő műveinek forrása: Balog Emese

PROFÁN KANTÁTA

Enci (Balog Ernő) Hódmezővásárhelyen 1954. április 24-én született: „... gyermekkorom emlékei az erzsébeti tanyák világához kötnek. Szüleim földműveléssel foglalkoztak, kényszerhelyzetben hurcolkodtak később a városba. Azért az iskolaszünetek nagy részét és a hosszabb-rövidebb ünnepeket – gimnáziumi éveim idején is – tanyán tölthettem” – írta egyik kisepikájában (*Vásárhely és Vidéke* 1991. 09. 07.). Gyermekkor a tsz-szervezés második hullámának – az egypárt-hatalom agrár- és szövetkezetpolitikája, az ’59-ben újraindult kollektivizálás új gazdasági mechanizmusa (dr. Agy magyarázta többször is a tévében) – idejére esik. 15 éves gimnazista, mikor a mára egyetemesen kultikus határkövévé vált woodstocki és altamonti rockfesztiválokat rendezték (1969). Woodstock előzménye a múlt század ötvenes éveit végén az amerikai líra beatnemzedékének költői lázadása az idegbajos, értékvesztett, konformizálódott, szellemi toprongy tömegek hidegháborús világa ellen. Képviselői a Zen filozófiájával törekedtek felszínre hozni, boldoggá, szabaddá tenni a lelket, megismerni az ego teremtő erőit. Az *Üvöltés* – vallomások a beatnemzedékről magyar nyelvű, áttekintő antológia 1967-ben jelent meg. Nem hagyható figyelmen kívül a szintén 1969-es *Hair* musical pacifizmusa (Milos Forman filmje 10 évvel később) vagy Déry *Képzelt riportja* Presser Gábor és az LGT zenéjével 1973-ból (alapötletét az altamonti fesztivál adta). Enci autentikus forrása ekkor csak külföldi rádióadók (Amerika Hangja, Szabad Európa Rádió, Rádió Luxembourg) lehettek, ezeket hallgatva találkozott oly zenészegek muzsikájával, akik zenéjükkel dalszövegekben mondták tovább Ginsberg, Corso, Kerouac frázisait. Később néhány, nyugatról haza nem jött barát küldött hanglemezeket – államrendészeink ébersége: sértetlenül soha nem kapta meg a küldeményeket. A bakelitek a hajdani Úri Kaszinóból Ifjúsági Házzá előléptett műemlék pincéjében Enci vezetésével működő jazz- és rockklub zenei csemegéi voltak. Ösztönösen tiltakozott a konvenciók ellen, klubestjein ezért nem e zenei műfaj történetiségét követte, hanem az ego felszabadítását célozta. Egyébiránt a nyugat-afrikai törzsi kultúrával kezdte volna sorozatait. Erettségi után a Tornyai János Múzeum teremőre, majd hivatalsegéd egy kereskedelmi vállalatnál, de türelmes modelljei, a *Kökénydombi Vénusz* és társai visszavárták (számtalanszor rajzolta őket), ismét múzeumi teremőr lett. Autodidakta, a Petőfi Művelődési Ház képzőművészeti szakkörében és a Mártélyi Képzőművészeti Szabadiskolában képezte magát avatott művészek korrigáló odafigyelése mellett. Nevével találkozhattunk a *Szegedi Szépművészeti Céh* időszakban, és a mártélyi kurzusok beszámoló kiállításain. A korántsem teljes leltár szerint 1985-től többé-kevésbé nyomon követhető alkotói pályájának alakulása a megyei és a helyi sajtóban: verseit, grafikáit publikálta. Költői indulása siker és biztatás, *amit ne így, hanem úgy* követett. Nem kilincsel, mert úgy nem írt. Korai versein érezhető a beat-nemzedék költőinek hatása, ám költői nyelve később sajátá tiszult: szójátékos, népdalokat idéző egyszerű, nagyot mondani nem akaró, vívódó vágyakozás elemi biztonságra, őszinte, tiszta, anya-ölelángy-gyermekkor-világra. A valaha Barackos vizét hozó Církák értartására, Erzsébet kincses tanyavilágára...

Mitológiai idők óta fiú sors a szarvassá válás, tudjuk, Plutarkhosz leírta. Mára a metamorfózis számtalan formájával találkozhattunk. Bartók után egy újabb értelmezés szerint (táncdrámában) a szülőföldjét, otthonát odahagyó fiúgyermekeket felőrli, bedarálja az elidegenítő, mechanikus nagyváros. Szarvassá válnak Rossa László és Szabados György zenéjére (Szegedi Szabadtéri Játékok 1985. Novák Ferenc, Markó Iván koreográfiái). Folklor és avantgárd jazz – egyszerű történet, bárki tovább gondolhatja, akár csak Enci címtelen alkotásait. Ő 2003 májusában a Tisza 184. folyamkilométerénél változott át. Novemberben álltuk körbe koporsóját a Kincses Temetőben.

Béres Dezső

BALOG ERNŐ

Érintés

kehelyből ébred a Nap
virágarcát öntözi harmat
ködöket varázsol egy tó
áttündököl rajta szűz csillag
fuvoláz üvegtiszta szó

érezd az érintést
ne hadd jeltelen
lényedbe költözik
örök kegyelem

Megtermékenyült idő

sátáni dőrejjel lezúdul a kéz
könnyek között arcod felragyog
méhedben hömpölyög a messzeség
a hullámokba verődő holnapok

Túl önmagamon

Hosszas készülődés után

a nappali szürkületből
felroppen egy hang

szárnyak elhaló csattogása

túl önmagamon
nyomainkkal átviláglik a hús
mélyen
a gyertya fénykörében

zörgő lapok
az üres asztalon
ahová
remegő kezemet
nem tudom visszajejteni

Sirok várában

hideg csönddel
falakra dől árnyékunk

szárnyak nyirkos íve alól
lépcsőt emel
térdre hajt az irgalom

csontjainkra támaszkodva
bennünk figyel
holdat őriz mozdulatlan láng

néma ének füstje száll
láthatatlan lebegéssel
átkarol a múlt

útvesztőknek könyomain
visszavezet
boltív alatt sírdogáló anyánkhoz

hamvas hajú áldó lélek
könnyeiből gyöngysort fűz

csillagfényből újjászövi
elhullajtott ingeink

AZ IDŐ VONZÁSÁBAN

B. Kovács Katalin szobrászművésszel arról beszélgettünk, miként hatnak alkotói tevékenységére egykori mesterei, a művészet meghatározó személyiségei, ugyanakkor mennyire érvényes az "itt és most teljes átélése" a konkrét tér és idő intervallumában, miközben új kihívások inspirálják...

Milyen családi háttér adott indítást a művészi pályához?

Édesapám B. Kovács Ferenc mindig nyitott volt a művészetek iránt. Korai munkái azt mutatják, volt készsége a rajzoláshoz, festéshez is. Az élet más kihívásokat adott elé. Tanított Batidán, de a halázmesterséget is kitanulta. Később a szegedi Képcsarnokon keresztül képerkereskedéssel foglalkozott – képek között nőttünk fel –, de a földhöz való viszonya mindvégig meghatározta a tevékenységét, melybe az egész családot bevonta.

Édesanyám Somogyi Emőke iparművész, deáki születésű, aki már gyermekkorában az átélteleményeit illusztrációkban jelenítette meg. Első jelentkezésre fölvettek a Magyar Iparművészeti Főiskolára, ahol kötszövött anyagtervezőként végzett. Így került a HÓDIKÖT-be tervezőnek, ahol abban az időben édesapám kötősként dolgozott. Ekkor ismerkedtek meg, és hamarosan megesküdtek. Öt gyermekük született. Minden testvérem nyitott a művészetek világára, különböző mértékben gyakorolják.

Miért lett szobrász?

Szerettem rajzolni, mellette a tánc, a mozgás is érdekelt. Nyolcadikos koromban több iskolát is megjelöltem, mindenhova felvettek, de a rajzolás fejlesztésének lehetősége volt számomra a legfontosabb, ezért a szegedi Tömörkény István Művészeti Szakközépiskola mellett döntöttem. Négy szak közül lehetett választani: szobrászat, kerámia, grafika és textil. Nagyon érdekelt még az üvegművesség, de ezt a szakmát itt nem tanították. A szobrász szakra teljes mértékben nyitott voltam, de vékony alkatom miatt nem jelöltem meg, kizárásos alapon a kerámia maradt. Szerencsére a keramikusok és a szobrászok rajz óráját mintázással párosították, ez döntő fontosságú volt, mert a mintázási órákat kedveltem meg a legjobban.

Harmadik évfolyamban az első portré mintázásomnál különös erő töltött el. Nem tudom, honnan jött, de ez a pillanat, ez az átélés, meghatározta a továbbtanulásom irányát. Mellette kiváló szakmai tudású tanároktól — Fekete János, Szabó Tamás, Fritz Mihály és Beliczai Mária — tanulhattam.

A tehetség, szorgalom mellett meghatározóak a tanáraink, a mestereink, az élményeink. Önre kik hatottak leginkább?

Érettségi után egy évig családi okok miatt többnyire a földön segitettem, illetve Végvári Gyula mellett is dolgozhattam, próbált befolyásolni, és többször is mondta: „Kati, a kerámia azért szép, mert együtt van jelen a forma és a szín.” Tudta, hogy nekem gyermekkorom óta fontos volt a színé világ. Próbáltam a napjaimat úgy fölépíteni, hogy mindennap tudjak valamennyit rajzolni.

Egy év után elhatároztam, hogy függetlenedem az itthoni élettől. Budapest felé irányultam, akkoriban még működött a Képzőművészeti Főiskola esti képzője. Szerencsére sikerült korongozási területen egy kis munkát találnom, így biztosíthattam magam számára a szakmai képzés további lehetőségét. Vecsey Csaba és Klimó Károly festőművészek vezették a rajz és festés kurzusokat, a mintázást pedig Rátonyi Róbert restaurátor tanította, aki egyszer megkérdezte tőlem: „Nem akar szobrász – restaurátor szakra felvételizni?” Bennem viszont erősebb volt a szobrászat iránti vágy. Nyaranta hazajöttem kertészkedni, mellette samottal és agyaggal is dolgoztam. Így történt, hogy váratlanul begyulladt a szemem és ez a szaruhártyára is kihatott. Az állapotom rosszabbodott, kezdtem elveszíteni a látásomat. Nem tudtam visszamenni Budapestre, befelé fordultam és átgon-doltam, ha elveszem a látásomat, akkor mi értelme van az életnek? Ebben az időben erősödött meg a hitem, mely a további időre erőt adott. Hosszú, majd egyéves vívódás után — igaz, nem láttam rajzolni — megnyugodtam. Megvilágosodott, hogy értelme van az életnek és benne az életnek is. Ez a meggyőződés fizikailag is megmutatkozott, részben meggyógyult a szemem. Felkészületlenül, de mégis elmentem felvételizni, és ebben az évben megkezdhettem a felsőfokú tanulmányaimat. Ez a rendszerváltozáskor volt, amikor a szobrász tanszék tanári kara is sokat változott. Három új mesterrel kezdhettük a tanévet: Jovánovics György, Farkas Ádám és Körösnéyi Tamás szobrászművészekkel. Végig Jovánovics György mester képzésénél maradtam, aki meglátásom szerint maximális szakmai és művészettörténeti tudással, felkészültséggel és érzékenységgel fordult egyénenként a tanítványai felé. Napra készen kiállításokra ösztönzött és állandóan motivált, hogy az egyetem lehetőségeit ragadjuk meg. Hálás vagyok ezekért az évekkért, életem egyik legszebb periódusa volt. 1996-ban diplomáztam, és még két évig maradhattam műterem használhatóságra, amit pályázat útján lehetett elnyerni.

B. KOVÁCS KATALIN

Tanulmányai — díjai

- 1996-98 Magyar Képzőművészeti Egyetem, mesterképző, szobrász szak, Mestere: Jovánovics György szobrászművész
- 1992-94 MKE Vizuális nevelés szak
- 1990-96 Magyar Képzőművészeti Egyetem, szobrász szak – szobrászművész diploma Jovánovics György szobrász növendéke
- 1986 Tömörkény István Művészeti Szakközépiskola – Szeged, kerámia szak
- 1991 ELIA European League of Institutes of Arts valamint NKA és MAOE ösztöndíjak

Művei közgyűjteményekben, megbízásai

- 2014 *Piéta* restaurálása — Szent Adorján Templom, Mártély
- 2010 Pásztor János: *Szent sír* restaurálása, Szentháromság Római Katolikus Templom, Hódmezővásárhely
- 2004 *Mutató* (bronz), Kortárs Magyar Galéria, Dunaszerdahely, Szlovákia
- Mária* (dunaharaszti mészkő), Római Katolikus Templom, Hárskút
- 2002 *Töt Endre-járdatábla* (grafika) plasztikai kivitelezése (bronz), Artpool Művészetkutató Központ, Budapest
- Klaniczay Tibor-emlékérem* (bronz), MTA Irodalomtudományi Intézet, Eötvös Kollégium
- 2001 *Don Carlos* operaelőadás díszletének szobrászati rész munkálatai, Magyar Állami Operaház, Budapest
- 1997 *Klaniczay Tibor-emléktábla* (bronz), MTA Irodalomtudományi Intézet, Eötvös Kollégium, Budapest

Egyéni kiállításai

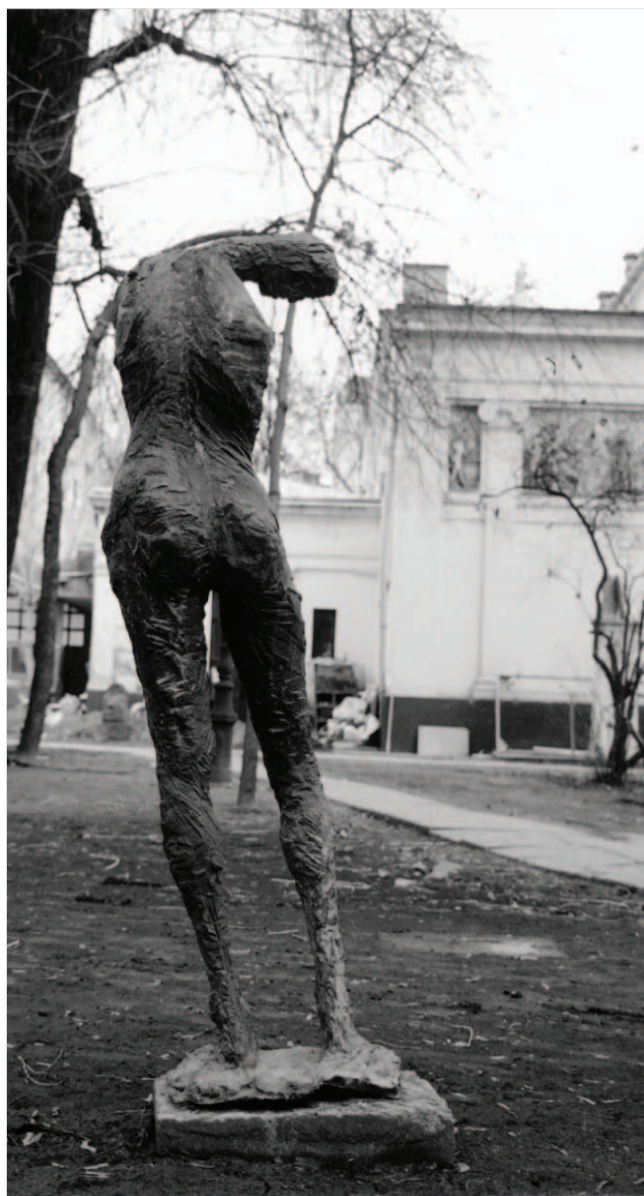
- 1998 *Idő* — installáció, Budapest, Epreskert
- 1994 *A bónap műtárgya* — *Silentium*, Budapest, Epreskert, Kálvária

Tizenhat évesen megérintett Rodin munkássága, többféle tanulmányt is olvastam róla. Később az egyetemi évek alatt Jovánovics György mesternek is köszönhetően több olyan szobrász életművére ráláthattunk, akik rokon léleként hatottak rám, pl. Alberto Giacometti, Medardo Rosso gyönyörű portréi és Germaine Richier francia szobrásznő fantasztikus világa. Kedvelem még Marino Marini szobrászatát, Manzù, Henry Moore és Bráncusi végtelenül letisztított formáit. Aztán vannak festők, akiknek a tevékenységeihez szobrász munkásság is köthető, pl. Degas egy-egy mozdulatot elkapó kisplasztikai vagy Picasso kifogyhatatlan ötletei, és nagyon szeretem Miró szobrait, kompozícióit. Érdekes élmény volt Tóth Menyhért plasztikáival is találkozni, szerintem nagyon jók. Festészetében a kivilágosodott képei állnak közel hozzám, amikor az ábrázolás már nem fontos, másról szól...

Az egyetemi évei milyen alkotások születését tették lehetővé?

Második évben lehetőség volt modell után életnagyságban emberi alakot mintázni. Inspirált, hogy az első nagyobb méretű munkám volt, és fontosnak éreztem a mozdulat meghatározását. Torzó testet ábrázol, de a nélkülöző formák ellenére remélem, egészként hat. Ezért is lett a címe: *Nem torzó*. Ez a munkám az egyetem jóvoltából négy év után, 1996-ban, bronzból kiöntésre került.

1993-ban egy ülő szobrot készítettem, címe: *Csend*. Meditatív, külső élmény hatására egy zárt kompozíciót képzeltem el, de mögötte egy paradox gondolat állt: a befelé fordulás nem elzárkózást akar idézni, hanem ellenkezőleg, megnyílast.

MADÁR

1995.

Pozdorja, rézdrót, rézháló, fakéreg, kalász, viasz. 50x45x40 cm

Ez a paradoxon talán formailag is érzékelhető, ugyanis a mintázás során a zárt tömegről alkotott elképzelésem átalakult, így keletkeztek az üregek, melyek – megerősítve Henry Moore kijelentését „...éppen úgy hordozhatnak formai jelentést, mint a szilárd tömeg.”

Megemlíthetem még a *Madár* szobrot, melyet a szellőfújta gyönyörű kalászmező látványa ihletett. A madár lényéhez többnyire a megfoghatatlanság képe társul, ha látom is egy-egy röpké pillanatra. Hogyan lehet ezt megragadni formailag? Így született egy felszállni vágyó, ugyanakkor nem tehető állapot megjelenítése. A madárszobor központi része az ellentétes irányú szárnyak találkozási pontja. Munka közben törekszem a szervesség kialakítására, például a talpazat nemcsak az alátét ún. posztamens szerepkörét tölti be, hanem az ábrázolás egészével is összefügg.

Az egyetemen az utolsó munkám folyamatában alakult installációvá. Nem volt előre kidolgozva. Az alapgondolat egy idolszerű relief alak megjelenítése volt, amit egy paraván mögött kísérleteztem ki technikailag. Aztán a szemben lévő falon kb. 5,5 m magasságban nagyvonalúan ismét felkaroltam. Ennek a falfelületnek hármastagoltsága van. Mivel a tanév végéig volt még másfél hetem, így a bal oldalon, lent, életet, születést szimbolizáló alakot mintáztam, illetve karoltam fel a falra. Érdekes élmény volt, hogy ennél a résznél színbevitelére is gondoltam – pompeii-vörösré –, és ahogy kapartam a falat, egy előző falfesték rétegből előjött egy olyan szín, amit elképzeltem. Ez minden lebeszélés ellenére megerősített a munka folytatásában. A falfelület harmadik részénél, jobboldalon állt az agyagos kád, ezt a motívumot ebben az összefüggésben szarkofág szimbólumként használtam, teljesen kiüresítve az agyagtól, az „üres sír jelképeként”.

Az installációnak része lett egy idegen tárgy: a tükör. A mesterem többször kérte, hogy az első kísérleti rész is látható legyen. A tükörrel a mélységet akartam hangsúlyozni az agyagos kád fedelére rögzítve. Közben villant föl, hogy mégis olyan szögbe irányítom, melyben az első szemközti figura is tükröződik. Így került az összes relief egy oldalra, és egy kiemelt pontból az egész látható volt. Az installáció címe: *Idő*. Fontos volt ennek a munkának az üzenete és összefoglalta a számomra sokat adó tanulságos egyetemi éveket.

NEM TORZÓ

1992-ben agyag, 1996-ban bronz 150x55x50 cm

A művésztelepeken, szimpóziumokon való részvétel hogyan hat egy alkotóra?

Fontosnak tartom a művésztelepeket, illetve a különböző szimpóziumokon való részvétel lehetőségét. Az egyetemi évek alatt a Tihanyi Művésztelép volt rám a legnagyobb hatással. Még nem volt felújítva a művésztelép, viszont a környezet gyönyörű látványa, a hely szelleme mindent felülmúlt. Lehetett töltekezni és szemlélődni. Következmenyként pedig születhettek munkák. Esténként, általában a mesterek jelenlétében egy kis borozgatás mellett, beszélgetések, megosztások voltak. Nagyszerű lehetőség olyan hazai vagy nemzetközi művésztelepen, szimpóziumon részt venni, ahol részben anyagot és teljes technológiai felszereltséget biztosítanak. A művésztelepek teret engednek a különböző helyekről, területekről érkező alkotók szakmai és részben emberi megismerésére. Pozitív tapasztalat és motiváló a különböző szemlélet, kultúra és az egyénenként változó munkák találkozása.

Idő
INSTALLÁCIÓ — RÉSZLET
1998 tükör 90x40 cm; falrelief gipsz 120x100 cm

PROF. DR. KLANICZAY TIBOR
EMLÉKTÁBLA — RÉSZLET

Korunk egyik kiemelkedő személyiségéről, prof. dr. Klaniczay Tibor akadémikusról, Kossuth-díjas irodalomtörténészről emléktáblát és emlékérmét is készített. Hogyan születtek ezek a munkái?

1997-ben mesterem, Jovánovics György szobrászművész javaslatára talált meg ez a munka. Küzdelmes kihívás volt, mert egyrészt maximálisan meg akartam felelni a megrendelők igényeinek, másrészt fontosnak tartottam, hogy az én mintázási megközelitésem-től, felfogásomtól se legyen távoli, tehát kerestem az összhangot. Így több táblán is dolgoztam, hogy megtaláljam a végleges formát. Klaniczay Júliától sokféle fotót és még videofelvételt is kaptam segítségül, hogy Klaniczay Tibor irodalomtörténész gesztusait, arc-mimikáját tanulmányozhassam. Az emléktábla mérete 65x50x12 cm. Végleges anyaga bronz. Jelenleg az MTA Irodalomtudományi Intézet Eötvös Kollégium belső falán található.

Öt év elteltével, 2002-ben emlékérmét is készíthettem. Az érem kivitelezési anyaga szintén bronz. Mérete 12x10x2 cm.

A további lépést, inspirációt hogyan képzeled el?

Nyitott vagyok bármilyen szakmába vágó munkára, megbízásra. Inkább mintázó típus vagyok, de volt már rá példa, hogy kőből faragtam figuratív szobrot. Persze felkérés nagyon ritkán adódik, ezért szakkörszerűen foglalkozom gyermekekkel. Szeretem a velük eltöltött időt, mert kölcsönösen hatunk egymásra. A gyermeki világ többnyire még tiszta, jobb esetben fantáziadús, ezért engedni kell, hogy eredeti maradjon. Ez fontos szempont, hisz a különbözőség gazdagíthat és erre tudni kell rácsodálkozni.

Számomra állandó inspirációforrás a természet, találkozások, beszélgetések és az idővel nem versenyző csend.

Sok mindentől függhet a motiváció, az ember lelki beállítottságának pillanatnyi hangulatától, a konkrét tér és idő az „itt és most” teljes átélésétől is.

Fontosnak tartom a különböző tanulmányutakat, a változó impulzusokat.

Szeretném majd a munkáimat együtt egy kiállítás keretén belül valahol bemutatni, válogatva a rajzok, skiccek, festmények között is, illetve ami ezután foglalkoztat és valamilyen módon megnyilvánul...

Benák Katalin

A VÁROS LEGSZEBB ÉPÜLETE

Fotó: Barnák K

KÖZÉPEN A BANKPALOTA

Az építészeti látnivalókat figyelembe véve Hódmezővásárhely igen előkelő helyen áll a hasonló méretű városok sorában. Ennek fő oka az, hogy a dualizmus idején – amikor Magyarország legtöbb jelentős épületét építették – népességszámban is a legnagyobb városok közé tartoztunk. Ráadásul a századfordulóra a mezőgazdaságon alapuló ipar rohamos fejlődésével pénz is lett az építkezések finanszírozására, valamint szerencsére igényesség is – a kettő ugye nem mindig jár együtt. E körülmények együttes fennállásának köszönhetjük a város legszebb épületét is, ami – véleményem szerint – a Bankpalota.

A Hódmezővásárhelyi Első Takarékpénztár 1868-ban alakult és a századfordulóra olyannyira tőkeerőssé vált, hogy vezetői új, reprezentatív épület emelését határozták el. A tervek elkészítésével Müller Miksa szegedi építész bízta meg, aki a kor ízlésének megfelelő szecessziós stílusú épületet tervezett. Hozzá kell azonban tenni, hogy a szecesszió mellett nagyon erősen érződik még az épületen a neobarokk is. A szecesszió ugyanis teljes egészében szakítani akart a megelőző korok építészetével és új formakincset akart használni. Ezzel szemben a bankpalotán bőven találunk neobarokk elemeket is. A tervek egyébként 1905-ben készültek, az építkezés 1906-1907-ben folyt.

A bankpalota elhelyezése is indokolta a reprezentatív épületet, ugyanis a Kossuth térre, a városházával szemben építették az új székházat. A pénzintézet pedig azzal is hangsúlyozni akarta vagyonát, hogy olyat épít, ami korábban még nem volt a városban: kupolát. Ez az építészeti elem az, amelyet ősidők óta leggyakrabban használnak a hatalom és a nagyság kifejezésére. A bankpalota kupolája 14 méter magas, ugyanakkora, mint az épület két szintje együttvéve, de nemcsak méreteivel, hanem díszítványeival is az épület koronája. Alapvetően két részből áll: alul egy nyolcszögletű kupoladob (tambur) található, fölötte pedig maga a félgömbkupola helyezkedik el. A két részt egy széles és roppant díszes övpárkány kapcsolja össze. A párkányt alul apró, íves konzolok tartják, melyeket párhuzamos vonalak tagolnak függőlegesen – ez a megoldás a görög dór oszloprend párkányzatáról származhat, ahol ezt a díszítőelemet triglifnek nevezik.

A neobarokk önmagában is szívesen alkalmazta a triglifeket, azáltal azonban, hogy ezek a konzolok ívesek és felül csigavonalszerűen hátrahajlanak, még inkább barokkosak lettek. A konzolok között kör alakú szegecsdíszekek is helyet kaptak, amelyek talán a bécsi szecesszió hatását mutatják, ez a motívum ugyanis ott lett rendkívül népszerű volt. A bécsi szecessziós épületeken gyakran toldották meg ezeket a szegecsdíszekeket lelógó vagy felfelé kúszó vékony szalagokkal. Ez a motívum szintén elterjedt hazánkban, és a bankpalotán is rengeteg helyen megtalálható (többek között az ablakok keretében és a kapun is). A kupola övpárkánya felfelé egészen az elliptikus ablaknyílások vonaláig terjed, ahol szegmensíves vakarkád zárja, az ívekben újabb szegecsdíszekekkel. Az ablakok alá hullámzó szalagokkal határolt pajsztot szegeztek, a szalagokból pedig egy tátott szájú, szakállas emberi fej lóg lefelé (talán az antik görög művészetből ismert gorgófej, mely a neobarokkban is kedvelt motívum).

A kupolát tehát nagyon vegyes eredetű motívumok díszítik, azok mégis gyönyörű harmóniában egyesülnek. Legfőbb dísz azonban egy-értelműen a tetején álló *Merkúr-szobor*, Rubletzky Géza és Balla József szobrászművészek közös alkotása. Merkúr mint a kereskedelem római istene egyúttal az épület funkciójára is utal. A szecesszióban gyakori volt az épület funkciójára utaló ornamentika, a bankpalotán is megtalálhatók ezek. Merkúr szobrán kívül ilyenek még a különböző helyeken előforduló méhkaptárak, ugyanis a bank is úgy gyűjtögette a pénzt, ahogyan a méhek a mézet: sokan adtak bele, így gyarapodott. A legnagyobb kaptárak a kupola előtt álló két torony tetején állnak. Ezeket a tornyokat a már említetteken kívül növényi ornamentika is díszíti: hullámzó levelek, valamint kör alakú és szögletes virágfejek is. Utóbbi újfent a bécsi szecesszióból származik, a szögletes mezőbe helyezett virágok ott voltak nagyon népszerűek. A tornyok között, a kupola előtt álló félköríves attikában egy újabb méhkaptárt láthatunk, két oldalt mellette pedig a takarékoskosságot megszemélyesítő nő és a mezőgazdaságot megjelenítő férfialak ül – ezek is az épület funkciójára utalnak.

Emberi alakok a főhomlokzaton is találhatók: a koronázó párkányt egy-egy, a felsőtestükkel ábrázolt férfi- és nőalak tartja. A koronázó párkány egyébként két barokkos csigavonalban végződik, az alatta lévő oromzatban pedig a város címere kapott helyet tekerőgő indák és szögletes virágok között. A főhomlokzatról említést érdemel még a négy oszlop: törzsük alsó harmada vájatolt, fejezetük pedig szögletes csigavonalban (voluta) és emberi maszkban (talán ismét gorgó) végződik. A főhomlokzat földszintjén egyenes záródású, emeletén pedig félköríves ablakok nyílnak, melyek közül a kupola alatti – a főtengelyt hangsúlyozva – jóval nagyobb méretű a többinél. Ennek kötényében vastag kőszalagos mellvéd kapott helyet.

Az épület egész belsejét sárga vakolat, az azt díszítő fehér stukkóelemek (liliomok, tulipánok, emberi maszkok), valamint nagyon ízléses világoszöld csempe borítja. A lépcsőház lépcsői és korlátja vörösmárványból készültek, utóbbit a homlokzaton látotthoz hasonló vastag szalagok törik át. A lépcsőfordulóban álló vastag pillér szögletes kialakítása a bécsi szecesszió hatásáról tesz újabb tanúbizonyságot. Az emeleti termek gyönyörűen faragott sötétbarna ajtótokjai – amelyeket korinthuszi fejezetes fa oszlopok is kereteznek és így külön építményeknek is beillenek – csodálatosan harmonizálnak a világoszöld fali csempékkel. A nagytermet stukkódíszes keresztboltozat fedi, a boltvállak vörösmárvány törzsű, ión fejezetes oszlopokon nyugszanak.

Az alapos leírás remélhetőleg jól megvilágítja, miért is tartom a bankpalotát a város legszebb épületének: rendkívüli motívumgazdagság jellemzi és igen nemes anyagokat használtak az építéshez. Az pedig, hogy a neobarokk és a szecesszió elemei óriási lendülettel és sűrűséggel keverednek rajta, egészen egyedülállóvá teszi az épületet.

Bodó Péter

FOTÓ: GAÁL GYÖRGYI

